

“ARAÇSAL AKIL” VE “YAŞ AYRIMCILIĞI” KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE YAŞLANMA KARŞITI UYGULAMALAR: CENNETE YAKIN FİLMİNİN İNCELENMESİ

Tuba Sütüoğlu¹, Mert Ersözlü²

Öz

Araştırma, yaşlanma karşıtı uygulamaları, modern paradigmanın yaslandığı rasyonellik eğilimi üzerinden irdeler. Bu amaçla, bilimkurgu türündeki Cennete Yakın (Paradise, 2023) filmi analiz edilmiştir. Cennete Yakın, AEON isimli bir ilaç şirketinin, insanların ömürlerinin bir bölümünü para karşılığı alıp zenginlere satmasını konu edinir. Hikâye, başarılı bir şirket çalışanının, borcu karşısında eşinin ömründen otuz sekiz yıl vermeye zorlanması ve çalıştığı şirketin karanlık tarafıyla yüzleşmesi etrafında gelişir. Film, bu makalede, araçsal aklın; rasyonelitenin; pozitivizmin; evrensellik ve tamlik varsayımının, yaşa ve yaşlılığa yüklenen olumsuz anlamları ve yaş ayrımcılığını besleme potansiyeli etrafında değerlendirilir. Nitekim, yaş ayrımcılığı, yaşlılara yönelik ön yargılara işaret ederken diğer taraftan yaşlanmayı yalnızca bedensel deformasyona indirgeyen, böylece yaşlanmayla birlikte kazanılan ruhsal olgunluk hâlini dışarıda bırakan bir bakış açısını da içerir. Bu bakış, Bauman'ın altını çizdiği anlamda, kendini ideal ve kusursuz bir yaşamın planı olarak tanımlayan modern kültüre ve bu kültürle ilintili bir sosyal mühendislik anlayışına işaret eder. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi tekniği kullanılmıştır. Analizin ortaya çıkardığı temalar, davranışların sonuçları üzerine etik ve ahlâki bir değerlendirme yapma veya yapmama eğilimleriyle belirginleşen, Weber'in “amaçsal rasyonel eylem” ve “değerle ilişkili rasyonel eylem” şeklinde ifade ettiği iki davranış tipini betimler. İlk davranış, zenginleri hep genç kalmaya, yoksulları ise fırsatlarla dolu yeni bir hayata götüren seçimlerle görünür kılınırken; “güç”, “fayda”, “kâr”, “hedef”, “para” gibi sözcükler etrafında meşrulaştırılır. İkinci davranış ise, seçimlerin sonuçlarına yönelik yapılan ahlâki sorgulamalarda karşılık bulur; “dürüstlük”, “umut”, “aşk” ve “vicdan” gibi sözcüklerle ilişkilendirilir. Böylece film, hangi kimliklerin nasıl temsil edildiğinin, hangi davranışların onaylandığının ve hangi kavramların yaşamın dışına atıldığının sorgulanmasına imkân veren bir anlatı yapısı sunar.

Anahtar Sözcükler: Araçsal Akıl, Yaşlanma, Yaş Ayrımcılığı, Yaşlanma Karşıtı, Cennete Yakın, Film Analizi.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilecik, Türkiye, tuba.sutluoglu@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0044-2936

² Öğr. Gör., Düzce Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, mertersozlu@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1763-5355

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2023. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Sosyoloji Derneği tarafından yayımlanmıştır.

ANTI-AGING APPLICATIONS IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTS OF “INSTRUMENTAL REASON” AND “AGEISM”: AN ANALYSIS OF THE FILM PARADISE

Abstract

The study examines anti-aging practices through the lens of the rationality trend that underpins the modern paradigm. To this end, the science fiction film Paradise (2023) has been analyzed. Paradise is about a pharmaceutical company called AEON that buys a portion of people's lives in exchange for money and sells them to the wealthy. The story revolves around a successful company employee who is forced to give up thirty-eight years of his wife's life to pay off his debt and confronts the dark side of the company he works for. In this article, the film is evaluated in terms of instrumental reason; rationality; positivism; the assumptions of universality and completeness; the negative meanings attributed to age and old age; and the potential to fuel ageism. Indeed, ageism points to prejudices against the elderly, while also encompassing a perspective that reduces aging solely to physical deformation, thus leaving out the spiritual maturity gained with age. This perspective points to modern culture, as highlighted by Bauman, which defines itself as a plan for an ideal and flawless life, and to a related understanding of social engineering. The study employed the document analysis technique from qualitative research methods. The themes revealed by the analysis describe two types of behavior, defined by Weber as “instrumental-rational action” and “value-rational action,” which are characterized by tendencies to make or not make ethical and moral judgments about the consequences of actions. The first behavior is made visible through choices that lead the rich to stay young forever and the poor to a new life full of opportunities; it is legitimized around words such as “power,” “benefit,” “profit,” “goal,” and “money.” The second type of behavior, on the other hand, finds its counterpart in moral questioning of the consequences of choices; it is associated with words such as “honesty,” “hope,” “love,” and “conscience.” Thus, the film presents a narrative structure that allows for questioning which identities are represented, which behaviors are approved, and which concepts are excluded from life.

Keywords: Instrumental Reason, Ageing, Ageism, Anti-Aging, Paradise, Film Analysis.

GİRİŞ

Tüm vücudu veya beyni -196 santigrat derece sıcaklıkta muhafaza edilerek gelecekte uyandırılmayı bekleyen 245 kriyohastanın yer aldığı Alcor Yaşam Uzatma Vakfı'nın (Alcor Life Extension Foundation) internet sitesinde şu ifadeler geçiyor: "Kriyonik kulağa bilim kurgu gibi geliyor olsa da modern bilime dayanır" (Alcor Life Extension Foundation, t.y.).

Kriyoprezervasyon uygulamaları -çoğunlukla- ölümcül hastalığa yakalanan kişilerin, hastalıklarının tedavi edilebileceği bir gelecekte, yeni bir yaşam şansına sahip olabilmek için tercih ettikleri, uzman bir ekibin gözetimi altında, yasal ve klinik ölümün gerçekleşmesinin hemen ardından uygulanan bir dizi prosedüre dayanır. Vücut kriyoprezervasyonu, Kriyoniks: İkinci Yaşam Umudu (Hope Frozen: A Quest to Live Twice, 2019) isimli Tayland yapımı bir belgesel de konu olmuş; burada, beyin kanserine yakalanan bir bebeğin vücudunun, ailesinin kararıyla, kriyonik olarak dondurulma süreci ele alınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Arizona eyaletinde bulunan vakfın CEO'su Max More, aynı belgeselde, hayata döndürme sürecinin detaylarını kendilerinin de bilmediklerini ve bunun üyelere çok net şekilde ifade edildiğinin altını çizerken, söz konusu kriyonik bebekle ilgili dileklerinde şu sözleri sarf eder: "Umarım [uyandırıldığında] ailesi de yanında olur. O da ailesini tanır. Belki de onun son gördüğüyle aynı yaşta hatta daha genç olurlar. Yaşlanma sorununu çözmüş oluruz" (Wedel, 2019, 00:32:33-00:32:42). Yine vakfın internet sitesi incelendiğinde, kriyohastaların deney grubu şeklinde teknik bir ifadeyle tanımlandıkları görülür. Kriyohastaların, deney grubu olarak ikinci bir yaşam şanslarının olduğu, buna karşın deney grubunun dışındaki herkes olarak tanımlanan kontrol grubunun asla bu şansa sahip olmadığı vurgulanır. Aynı sayfada, nanoteknoloji alanında çalışmaları olan, son yıllarda ise kriyonik alanında araştırmalar ve konuşmalar yapan Ralph Merkle'dan bir alıntı da yer alır: "Kriyonik bir deney ve şimdiye kadar kontrol grubunun durumu pek iyi değil" (Bkz. Alcor Life Extension Foundation, t.y.). Böylece, Alcor Yaşam Uzatma Vakfı, kriyohasta olmayı seçenlerin yaptığı tercihi kutsarken, aynı anda, gençlik ve ölümsüzlüğü de kutsar.

Diğer taraftan, ölümsüzlük isteğinin bütün çağlarda gözlemlenen -fazlasıyla insani- bir olgu olduğu, üstelik, maddi üretim veya soyutlamalarla varlık kazanan kültür üretiminin, insanın yüzyıllardır içinde taşıdığı bu ölüme direnme arzusuyla ilişkili olduğu belirtilir. Sözelimi, M.Ö. 2000'li yıllarda yazılı hâle getirildiği bilinen "Gılgamış Destanı", bir ölümsüzlük arayışının öyküsünü anlatır. Paleolitik Çağ'da mağara duvarlarına yapılan resimlerden, Antik Çağ'da inşa edilen tapınaklara, dokunan halı ve kilimlerden, mâşuk için yakılan türkülere, hatta bugün sosyal ağlarda paylaşılan her türden içeriğe, simgesel gücü ne denli yüksek ya da zayıf olursa olsun, yapılan tüm üretimler bir tür ölümlülüğe direnme çabası olarak okunur. Ergur (2011), bu olguyu, insanın ayırt edici bir özelliği olarak simge üretme becerisinin, diğer bir ifadeyle ise, kültür üretme ve aktarma becerisinin bir sonucu olarak ele alır. Yazara göre bunu sağlayan, insanın kendi varlığının farkında olması, kendisi üzerine düşünebilen bir canlı olarak ölümlülüğünü keşfetmesi, biyolojik anlamda buna ulaşmanın imkânsızlığını idrak etmesiyle ve varlığına bir anlam katma arayışıyla maddi veya soyut simgeler üretmesidir (2011, s. 6-10).

Günümüzde ise, bedene yapılan yatırımın giderek daha fazla artmasında, içinde bulunulan dijital çağla birlikte yaygınlaşan fotoğraf filtreleme uygulamalarının ve bunlara bağlı olarak değişen estetik ve güzellik anlayışının etkisi şüphesizdir. Söz konusu estetik ve güzellik anlayışları, kusursuzluk söyleminin meşruluğunu da pekiştirmektedir. Bu gelişmeler, yaşlanmanın gözle görülür belirtilerinin hâricinde, ruhsal olgunlaşmayı da beraberinde getirdiğinin gözden kaçırılmasına neden olmakta, yaşlılara yönelik önyargı ve ayrımcılığı (ageism) (Butler, 1989) artırmaktadır. Ayrıca, doğrudan fiziksel görünümü iyileştirmeye yönelik yapılan uygulamalar, yukarıda anlatılan simge üretme etkinliğinden çok farklıdır. Gençliği, kusursuzluğu ve ölümsüzlüğü kutsayan söylemlerin dayanağı, geleneksel ve modern dünyanın karşıt düşünsel temellerinde aranabilir. Geleneksel dünya, yaşlılığı bilgelikle

ilişkilendirerek ruhun kutsanmasına öncelik verirken; modern dünya ise, başarılı yaşlanmayı dinç ve bakımlı olmakla ilişkilendirerek beden kutsanmasını önceler (Bektaş, 2017, s. 16). Böylece, ruhun değerini anlatan bilge yaşlı söylemi, beden kutsanması yoluyla giderek daha fazla önemsizleştirilir (Güvenç, 2023, s. 85). Bu düşüncenin temelleri, Avrupa’daki siyasal ve toplumsal devrimlerle tetiklenen Aydınlanma düşüncesine kadar götürülebilir (Hamilton, 1995, s. 21-22). Nitekim, Sanayi Devrimi’ni getiren bilimsel gelişmeler, tamamıyla insanın doğa karşısındaki zaferi üzerine kurulmuş olan yeni bir doğa tasarımı veya kozmolojiye işaret eder. En temelde, 1540’lı yılların başında Kopernik, dünya-merkezli evren teorisinin yerine önerdiği güneş-merkezli evren teorisiyle, sadece evrenin merkezinin dünya olmadığı düşüncesine değil, dünyanın bir merkezi olmadığı düşüncesine de kapı aralamış, böylece, Yunan ve Hristiyan kozmolojisinin önemli bir bölümünü temellerinden sarsarak, İncil ile uyumlu olduğuna inanılan ve resmi kabul gören bir evren teorisine karşı çıkmıştır. Modern bilimin sunduğu bu yeni kozmolojide, Tanrı merkezden kaldırılmış ve insan merkeze alınmıştır. İnsan aklının gözlemleyebileceği, analiz edebileceği ve nihayetinde denetim altına alabileceği cansız bir madde alanı olarak doğa, özünde bir makine olarak tasavvur edilmiştir. Bu makinenin dili ise, ona birlik ve evrensellik sağlayan matematiktir (Cevizci, 2001, s. 15, 16; Çelik, 2017). Doğanın bir makine olduğu düşüncesi, Newton’la birlikte gelen Bilimsel Devrim’in merkezinde yer alan ‘mekanik doğa’ kavramına dayanak oluşturur. Bu düşünceye göre, doğanın, bir makine gibi işlemlerini sağlayan ve keşfedilmeyi bekleyen birtakım yasaları vardır; doğanın gizemini çözmek de ancak bu yasaların keşfine bağlıdır (Çiğdem, 1997, s. 60). Bu gizemin, doğanın yasalarının keşfiyle çözülebileceği düşüncesi, Aydınlanma’nın deneycilik, bilim, evrensellik gibi temel ilkelerini de yansıtan ve pozitivism adı verilen bilimsel yaklaşımla doğrudan ilintilidir. Nitekim, teoloji ve metafiziği kusurlu bilgi biçimleri olarak gören pozitivism (Merriam-Webster, t.y.), pozitif veya bilimsel bilginin dış dünya gerçeklerine dayandığı ve temelini de olguların düzenliliğini anlatan yasaların keşfinden aldığı iddiasıyla tanımlanır (Turner, 2020, s. 729). Zygmunt Bauman (2011), “Bireyselleşmiş Toplum” (The Individualized Society, 2001) isimli kitabının “Modernite ve Kesinlik: Başarısız Bir Aşk Öyküsü” başlıklı bölümünde, Aydınlanma’yı, “seçici bir program” ve “doğru bilginin sahipleri ve bekçileri için geliştirilmiş bir strateji” şeklinde tanımlar. Aynı yerde, 1795’te Fransa’da kurulan Ulusal Enstitü’nün (L’Institut National), “doğru tipte insan-yurttaşlar oluşturma ve onların arzularını düzenlemenin yöntem ve araçlarını keşfetme amacıyla” kurulduğunu, Enstitü üyeleri arasındaki ideologların ise, “‘matematiksel bilimlere kadar kesinlik’ taşıyacak ahlâki ve siyâsi bilimlere geliştirmeye” çalıştıklarını belirtir (s. 80). Şüphesiz bu çabalar, dili matematik olan mekanik doğa tasavvuruyla son derece uyumludur.

Aydınlanma düşüncesi ve pratiğine yönelik hafife alınamayacak ölçüde muhafazakâr bir tepkinin doğduğunu da belirtmek gerekir. Gelenek; hayal gücü; duygululuk ve din gibi fenomenleri, toplumsal yaşantının faydalı ve zorunlu parçaları olarak görme eğilimi ile toplumsal düzene ve onun sürdürülmesinin önemine yapılan vurgu, Aydınlanma karşıtı muhafazakâr tepkinin temel öncülleri olmuştur (Ritzer, 2014; s. 10-11). Fakat, Frankfurt Okulu’nun özellikle 1930’lu yıllardan itibaren geliştirdiği “eleştirel kuram” içerisinde, Aydınlanmaya yönelik, muhafazakâr olmayan, daha güçlü ve sistematik olarak nitelendirilebilecek bir sorgulama yapılır. 1930’lı yıllardan 1960’lı yılların başına kadar olan süreçte, okul üyeleri, Marx’ın bıraktığını düşündükleri boşlukları doldurmak için Weber’e, Kant’ın eleştirel felsefesine ve Alman idealizmine yönelirler. Pozitivizme, bilimcilik ve dogmatik bilimsel sosyalizme karşı eleştirel bir duruşla ‘özne’ye işaret ederek, öznenin hak ettiği değeri yeniden kazanmasını amaç edinirler. Özellikle, Habermas’ın 1960’lı yıllardaki çalışmaları, eleştirel bilginin, doğa bilimlerinden ve anlama odaklı insani-toplumsal bilimlerden ayrıştırılmasını amaçlayan yeni bir bilgi kategorisi geliştirme çabalarına işaret eder. Adorno ve Horkheimer’in önemli eseri “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde (Dialektik der Aufklärung, 1944), Batı uygarlığı eleştirisi yoğun biçimde gözlenir; modern Aydınlanma ve ilerleme düşüncesinin ve pratiğinin, insanı ve doğayı, tahakküm aygıtı bir alana dönüştürdüğü vurgulanır. Araçsal rasyonellik eleştirilerinde, özellikle Weber’in etkisi gözlenir ve araçsal rasyonelliğin özgürlüğü artırmadığı, aksine, insanın doğa ile olan bağlantısını yitirmesine neden olduğu vurgulanır (Bağcı, 2019, s. 7-11). Adorno ve Horkheimer’in (2010, s. 10), Aydınlanma düşüncesine ve yükselen araçsal rasyoneliteye yönelttikleri eleştiriler, doğrudan söz konusu kitaplarının önsözünde,

kitabı yazma amaçlarını anlatan şu cümlelerinde karşılık bulur: “Aslında amacımız, insanlığın gerçekten insani bir duruma ulaşmak yerine neden yeni bir tür barbarlığa battığını anlamaktan fazlası değildi.”

Modern bilim ve onun ortaya koyduğu hegemonik güç, 1960’lı yılların sonlarından itibaren giderek daha fazla sorgulanmaya başlanır. Bu sorgulamanın kaynağında hem toplumsal hem düşünsel bir hareket olarak gelişen, yalnızca modern bilime değil, onunla ilişkili olarak, teknolojik gelişmelere ve modernizme dayanan tek örnek yaşam tarzına yönelik bir eleştirel duruşu da içinde barındıran anti-bilim temelli çıkışlar yatar. Düşünsel arka planında, modern bilim ve teknolojinin beklenmeyen/istenmeyen sonuçlarından duyulan memnuniyetsizliğin de bulunduğu anti-bilim hareketi, İkinci Dünya Savaşı’yla gelen yıkımla birlikte gelişir. Dolayısıyla, anti-bilim hem bilimin mantığındaki ve ilkelerindeki hem de uygulanmasındaki açmazların ortaya konmasıyla, modern bilimin krizlerini gidermeye yönelik birtakım çabalara dayanır (Demir, 2012, s. 149-151). Yine, 20. yüzyılın başlarından itibaren ilerlemeciliği ve evrensel bilgi anlayışını reddeden postmodern toplum kuramı, moderniteye yönelik bir hayal kırıklığı okuması olarak ele alınabilir.

Bu tarihsel ve entelektüel gelişmelerin, bugün idealize edilen güzellik/estetik tasavvuruyla ve bununla biçimlenen kusursuz yaş almayla olan ilişkisine, Bauman’ın (1997, s. 26) modern toplumların nasıl örgütlendiğini anlatırken kullandığı “bahçıvan” metaforuyla netlik kazandırılabilir. Yazara göre, modern toplumlar, bahçesini yabancı otlardan temizlemek için çalışan bir bahçıvan gibi örgütlenirler. Bu örgütlenmenin ideolojik arka-planı, gerek toplumsal gerek siyasal düzlemde yabancı bir ot şeklinde nitelendirilebilecek bir kesimi yaratma potansiyeline sahiptir. Böylece, dili matematik olan mekanik bir dünya tasavvuruna ve modernizmin mantığına uygun rasyonel gerekçelerle, kimi zaman bir ırk veya etnisitenin, bir cinsiyet kimliğinin, bir bedensel deformasyonun; kimi zaman engelliliğin veya yaşlılığın yabancı bir ot olarak nitelendirilmesi kaçınılmaz hâle gelebilir.

Makale, yaşlanma karşıtı uygulamaları, modern paradigmayla doğrudan ilişkili rasyonellik yönelimi üzerinden değerlendirmeyi hedeflemektedir. Rasyonellik yöneliminin çerçevesi, bu çalışmada, aklın araçsallaşması ile Weber’in “amaçsal rasyonel eylem” ve “değerle ilişkili rasyonel eylem” şeklinde kavramsallaştırdığı davranış tipleri ile çizilmiştir. Bu kavramlara referansla yapılan değerlendirme, hücre yaşlanması konusunda keşifler yapan AEON isimli ilaç şirketinin, yoksul insanları, ömürlerinin bir bölümünü para karşılığı zenginlere bağışlamaya ikna etmesi ve böylece zenginlerin gençleşmesini sağlaması sürecini anlatan Cennete Yakın (Paradise, 2023) isimli sinema filminin analizine dayanmaktadır. Buna karşın, yaşlanma karşıtı uygulamaları, bilimin ahlâklı olup olmaması gerektiği sorunsalı etrafında değerlendirmek bu makalenin kapsamında değildir. Analiz ve tartışmalar, bu konuda bir değer yargısı ortaya koymamaktadır. Yazı, yaşlanma karşıtı uygulamaları, adı geçen filmin referansı ile irdelerken, giderek daha fazla taraftar toplayan kusursuzluk idealinin, modern paradigmanın yaslandığı hangi ilkelerden beslendiği; bu idealin yaşlıya ve yaşlılığa bakışı nasıl değiştirdiği, yaş ayrımcılığını nasıl meşrulaştırdığı soruları üzerine düşünme çabasına dayanmaktadır. Bu düşünüş elbette bilimsel uygulamaların sonuçlarını sorgulamanın da kapısını aralamaktadır; fakat çalışma, bilimin mantığı ve ilkelerine yönelik bir değerlendirme yapmayı amaçlamamakta veya bilimsel-teknolojik gelişmelerin denetlenmesini savunmamaktadır. Fakat söz konusu konular üzerine yapılan tartışmalarda, bilim-kurgu filmlerinin referans alınması, muhtemel bir gelecek üzerine düşünmeye fırsat verebilir. Daha genel düzeyde sinema, “toplumsal gerçekliğin bir adım ilerisinde olmayı, henüz atılmamış adımların sonuçlarını tasavvur etmeyi mümkün kılar (Diken & Laustsen, 2011, s. 19-20). Nitekim filmler, sadece bir toplumun kültürünü değil, bir dönemin ruhunu; belirli bir dönemde yaygın hâle gelen tutum ve davranışları da yansıtır. Nitel araştırmaların önemli isimlerinden Norman K. Denzin (1991), sinemayı kültürün, kimliklerin ve ideolojilerin yeniden üretildiği bir alan olarak görür. Bu nedenle, filmleri toplumsal ve politik bağlamlarda incelemenin önemine vurgu yapar; bu incelemelerde, hangi kimliklerin nasıl temsil edildiğinin, sunulan dünya görüşü ve toplumsal anlatıların neler olduğunun sorgulanması gerektiğini belirtir. Varoufakis (2023, s. 12) ise, doğrudan bilim-kurgu

türleri için şu sözleri sarf eder: “... bir filozof, bilimkurgunun, geleceğin arkeolojisi olduğunu söylemişti. Şimdiye bilimkurgu günümüze ait en iyi belgesel olmanın eşliğinde”.

1. WEBER’İN TOPLUMSAL EYLEM TİPLERİ

Sosyolojinin konusunun toplumsal eylem olduğunu söyleyen, sosyolojiyi de “toplumsal eylemi yorumlayıcı olarak anlayan ve dolayısıyla onun seyrinin ve sonuçlarının nedensel açıklamasıyla ilgilenen bir bilim” şeklinde tanımlayan Weber’e (2023, s. 17) göre, eylem, ancak diğerlerinin davranışı dikkate alınarak gerçekleştirildiğinde ‘toplumsal’ bir nitelik kazanır. Dolayısıyla, başkalarının davranışına anlamlı biçimde yöneltilen yani “başkalarının geçmiş, şimdiki ya da beklenen gelecek davranışına” (s. 34) yöneltilen eylemler toplumsal eylemdir ve sosyolojinin inceleme alanına girmektedir.

Bu çerçevede Weber, “duygusal”, “geleneksel”, “araçsal rasyonel” (gereç-ussal, zweckrational) ve “değerle ilişkili rasyonel” (değer-ussal, wertrational) olmak üzere, toplumsal eylemin dört ideal tipini³ ortaya koyar. Weber’e (2023) göre, belirli duygular tarafından belirlenen “duygusal” eylem ile kökleşmiş alışkanlıklar tarafından belirlenen “geleneksel” eylemler, anlamlı olarak yöneltilmiş olmayan, tepkisel veya içgüdüsel nitelikteki eylemlerin sınır çizgisine çok yakındırlar. Bu çalışma açısından asıl önemli olan eylem tipleri ise, “araçsal rasyonel” ve “değerle ilişkili rasyonel” eylem tipleridir. “Değerle ilişkili rasyonel” eylem, bir başarı beklentisi olmaksızın, doğrudan ve yalnızca bir davranış biçiminin değerine duyulan bilinçli bir inançtan beslenir. Kişi, etik; estetik; dinî bir davranış bir beklentiye girmeksizin ve ‘kendisinin’ ödeyeceği olası bedel(ler)i önemsemeksizin yerine getirir. Bu eylem tipinde, bir değere koşulsuz olarak kendini adayış söz konusudur. Modernlikle birlikte giderek yaygınlaşan “araçsal rasyonel” eylem ise hem belirlenen amacı hem de o amaca ulaştıracak araçları rasyonel olarak değerlendirmeyi gerektirir. Alternatif ve çatışan hedefler arasındaki seçim ise, ivedilik sırasına göre ve marjinal fayda ilkesi gözetilerek yapılır (s. 36-37). Birbirine karşıt bu iki eylem tarzından değerle ilişkili rasyonel eylem, kültürel inanışlar ile yürütülür ve birleştirici nitelikteki ahlâki yönelimleri tanımlama yeteneğine sahiptir. Araçsal rasyonel eylemin yürütülmesinde ise verimlilik normları esastır. Nitekim, araçsal rasyonel eylem, kültürel kuramda karşımıza amaçlı rasyonalite, araç-amaç rasyonalitesi, araçsal eylem veya araçsal rasyonalite şeklindeki kavramlarla çıkar (Smith, 2001, s. 29). Araçsal akıl, kendi dışındaki insanlara, onları nasıl sömürebileceği temelinde bakar; olgu ile değeri birbirinden ayırırken, değerleri de yaşam açısından önemsizleştirir (Marshall, 1999). Bu anlamda, değerle ilişkili rasyonel eylemin aksine araçsal rasyonel eylem, ‘başkalarının’ ödeyeceği olası bedelleri önemsemeksizin ve eylemin ahlâki sonuçları göz ardı edilerek yerine getirilir. Modernliğin getirilerini asla göz ardı etmese de Weber, değerlerin giderek daha önemsiz bir role indirgendiği modern dünyada, insanın, rasyonalizmin ve bürokrasinin ördüğü demir bir kafes içerisine hapsedildiğini söylemiştir (Smith, 2001, s. 31). Nihayetinde, araç-amaç ilişkisine dayalı bir “araçsal akıl”, aslında Weber için, modern yaşamın en önemli özelliklerinden biridir.

Bauman (1997), “Modernite ve Holokaust” (Modernity and Holocaust, 1989) isimli eserinde, doğrudan olmasa da dolaylı olarak araç-amaç ilişkisine dayalı araçsal akla gönderme yapar. Ona göre Holokaust, “modernliğe özgü teknik başarıların oluşturduğu bağlam dışında” anlaşılamayacak bir fenomendir (s. 15). Holokaust’un, yalnızca Yahudi tarihinin bir olayı olmadığını, aksine insanoğlunun kültürel zaferinin zirvesinde ve modern akılcı toplumun içinde doğup uygulandığını, bu nedenle de toplumun, uygarlığın ve kültürün bir sorunu olduğunu belirtir. Modern toplumlara özgü bir örgüt modeli olan bürokrasi de verimliliği hayati önemde tuttuğu için her zaman en elverişli çözümü aramaya, insani ile acımasız hedefler arasında ayırım yapmamaya programlanmıştır (s. 11, 140). Dolayısıyla,

³ Weber, eylem tipleriyle ilgili yaptığı bu sınıflandırmanın sosyolojik açıdan önemli belli tipleri ortaya koyma amacı taşıdığını, birbirinden net özelliklerle ayrıştırılan bu saf biçimlerinin sadece kavramsal düzeyde karşılık bulduğunu ifade eder (Weber, 2023, s. 38). Bu yüzden, Weber, sınıflandırdığı farklı eylem tiplerinin, toplumsal gerçeklikte birbirlerinin sınır çizgilerine yaklaşabildiklerinin altını sık sık çizer.

yazarın araçsal akla yaptığı bu dolaylı göndermenin nedeni, Holokaust'un, akılcı bir yönetim tarzıyla hedefe odaklanan; hedefe ulaşmak için gerekli araçların belirlendiği; emir-komuta zinciriyle yürüyen hiyerarşik bir yapı içerisinde kurallara bağlılığın ve kararlığın korunduğu; böylelikle, kusursuz işleyen rasyonel ve bürokratik örgütlenmenin en ileri düzeyde işlediği bir programa dönüşmesidir. Bauman, bu programı şu çarpıcı tespitiyle özetler: İtaatin akılcı, akılsallığın ise yararlı hâle geldiği koşullarda, milyonlarca insanı öldürmek için çok az silahlı insana ihtiyaç vardır (s. 255).

Cennete Yakın filmi, “araçsal rasyonel” eylemin işaret ettiği bu çerçevede irdelenmektedir. İnsanların ömürlerinin bir bölümünün para karşılığı zenginlere satılmasını konu alan filmin anlatı yapısı içinde yer alan olaylar; filmdeki karakterlerin kararları ve eylemleri, başka insanlara, onları hangi yolla sömürebileceği temelinde bakan araçsal akıl ışığında okunmaktadır.

2. YAŞLANAN BEDEN, YAŞLANMA KORKUSU VE SÖYLEM ÜÇGENİNDE YAŞ AYRIMCILIĞI

Yaşlanma sadece biyolojik bir döngüden ibaret olmayıp yaşam seyri içerisinde dilsel ve söylemsel pratiklerin de etkisiyle şekillenen sosyal bir deneyimdir. Bu bağlamda yaşlılara, yaşlılık dönemine, yaşlanma sürecine yönelik dilsel temsiller toplumsal tasavvurların şekillenmesinde ve bu kavramlara yönelik normatif kabullerin pekişmesinde rol oynar (Coupland, 2009). Bu tasavvurlar ve normatif kabuller, gündelik konuşma dili içerisinde, yaşla ilintili kavramların olumlu yanlarına vurgu yapabileceği gibi olumsuz yanlarını da ön plana çıkarabilir. Böylece, toplum içerisinde var olan yaş ayrımcı (*ageist*) söylemi yeniden üretir ve ayrımcı tutum ve davranışın artmasına neden olabilir.

Ageism (yaş ayrımcılığı) terimi, 1969 yılında Amerikalı gerontolog Robert Butler tarafından ortaya atılmıştır. Butler (1969) yaş ayrımcılığının; ayrımcı tutumlar, ön yargılar ve ihmal olmak üzere üç önemli boyutu olduğunu belirterek yaşlılara karşı sergilenen her tür ayrımcı tutumu yaş ayrımcılığı kapsamında tanımlamıştır. Kavram görece yeni olduğu için birçok dilde de karşılığı yeni yeni doğmakta ve bu durum yaş ayrımcılığına dair farkındalık oluşturmaya ve politikalar geliştirmeyi güçleştirmektedir. Türkçe’de ise *ageism*; “yaşlılık”, “yaş ayrımcılığı” ya da “yaşlı ayrımı” olarak kullanılır (Arun & Pamuk, 2014). Sosyal yaşlanma bağlamında ise yaş ayrımcılığı; bireylerin sosyal ilişkilerinde, iş yaşamlarında veya gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirdikleri farklı mecralarda, ‘sadece’ kronolojik yaşlarından dolayı ayrımcılığa uğramaları olarak açıklanır (Çayır, 2012). Günümüzde yaş ayrımcılığı, küresel ölçekte sağlık, insan hakları ve sosyal eşitlik açılarından ciddi sonuçlar doğuran bir sorun olarak değerlendirilir. Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 2021 yılında yayımladığı “Global Report on Ageism” raporuna göre, dünya genelinde her iki kişiden biri, Avrupa’da ise her üç kişiden biri yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcı tutumlar sergilemektedir. Bu durum, sadece bireysel ilişkileri değil, aynı zamanda kurumları, yasa ve politikaları da etkilemektedir. Nitekim, yaş ayrımcılığı, özellikle sağlık hizmetlerinde kaynakların yaşa göre kısıtlanması; istihdamda yaşa dayalı dışlanma; medyada ötekileştirme ve yaşa dayalı veri eksiklikleri gibi farklı biçimlerde görünür olmaktadır. Yine raporda, yaş ayrımcılığının bireylerin yaşam süresini kısaltabileceği, sosyal izolasyon ve yalnızlığı artırabileceği ve ciddi ekonomik maliyetlere yol açabileceği belirtilmektedir. Dahası, yaş ayrımcılığına dair araştırmaların büyük çoğunluğunun yüksek gelirli ülkelerde yürütülmesi, sorunun küresel ölçekte tam olarak anlaşılmasını engellemekte ve düşük-orta gelirli ülkelerdeki görünmezliğini pekiştirmektedir (DSÖ, 2021). Tüm bu anlatılanlar ışığında yaş ayrımcılığı özellikle son zamanlarda geniş bir bakış açısıyla, farklı disiplinlerden pek çok bilim insanı tarafından derinlemesine araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda, tıp ve sağlık hizmetlerinde; kamu yönetimi sistemlerinde; eğitim alanında; iş yaşamında; popüler kültürde; medyada; teknoloji ve diğer pek çok alanda, yaş ayrımcılığının belirgin izlerine rastlandığı ortaya konmuştur (Bkz. örn. Gordon & Gonzales 2025; Calasanti, 2020; Gallo, 2019; Bodner vd., 2018; Smith vd., 2018; Loos & Ivan, 2018; Ben-Harush vd., 2017; Dennis & Thomas, 2007). Yine, yaş ayrımcılığı üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, yaşlıların yorgun, bitkin, düşkün, hasta, ölümü bekleyen insanlar olarak algılanmasına neden olan ayrımcı söylemlerin, dil aracılığıyla hızla yayılma riskini taşıdığını göstermektedir (Bkz. Arun, 2021;

Gendron vd., 2016). Çünkü dil, bir iletişim aracı olmanın ötesinde toplumsal değerlerin, toplumsal normların ve kimi zaman ön yargıların taşıyıcısıdır. Medyanın ideolojik işlevleriyle bağlantılı olarak (Hall, 1994), yaş ayrımcılığını besleyen egemen söylemlerin yeniden üretiminde medyanın rolü şüphesizdir. Son yıllarda yaş ayrımcılığı ve dijital medya bağlamında gerçekleştirilen araştırmalar da yaşlıların dijital medya ile ilişkilenebilirliği ve dijital medyadaki temsillerine ilişkin önemli sorunlara işaret eder (Bkz. Stypinska, 2023; Wangler & Jansky, 2023; Nisbet, 2021). Ulusal literatürde yer alan sinemada yaşlılık temsillerine bakıldığında ise, temsillerin farklı coğrafyalarda farklı kültürel bağlamlarda değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Aytaç (2021) Türk sinemasından iki, Kolombiya sinemasından bir film odağında gerçekleştirdiği çalışmada, filmlerdeki yaşlı karakterlerin çoğunlukla yalnızlık, göç, kentsel dönüşüm ve bakım emeği ekseninde temsil edildiğini ancak bu temsillerin sınırlı olduğunu ve genellikle yaşlıların mağduriyeti üzerinden kurgulandığını ortaya koyar. Yine Turgut (2021), Narayama Türküsü filmi üzerine yaptığı incelemede, yaş ayrımcılığının sosyo-kültürel izdüşümünü ararken, cinsiyet ve yaşa dayalı eşitsizliğin birbirlerini beslediğinin altını çizer. Buna karşın, Ünal (2025), Miyazaki filmleri üzerine yaptığı analizinde, sinemadaki yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma temsillerinin olumlu bir şekilde resmedilebileceğini gösterme çabasındandır. Analizleri sonucunda, Miyazaki filmlerinde yaşlının ve yaşlılığın olumsuz temsillerle değil, aksine derinliği olan, aktif ve bilge karakterler üzerinden sunulduğu sonucuna varır ve bu temsillerin genç yönetmenler için yol gösterici olabileceğini ifade eder. Tüm bunlara ek olarak, yaş ayrımcılığı, yaşlanan beden ve yaşlanma korkusunun tüketim unsuru olarak piyasaya sürülmesiyle kendini yeniden üretir. Özellikle yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik algının günümüz toplumlarında farklılaşması, bu yeniden üretim sürecinde belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda, yaşlılık başlı başına her türlü tıbbi, sosyal ve politik müdahaleyi gerektiren bir alana dönüşmeye; yaşlılığın belirtileri de birçok yetişkin için sorun teşkil etmeye başlamıştır (Timurturk & Demez, 2018). Tüm bu problemlerin kaynağındaki en önemli unsurlardan biri, yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin dayatılan egemen söylemin toplumsal yaşamda belirleyici olmasıdır. Bu da çoğu zaman, yaşlanan bedenle birlikte artan yaşlanma korkusundan beslenir; çünkü beden, sadece fiziksel değil aynı zamanda toplumsal bir olgudur ve tarih boyunca, toplumsal cinsiyet; ırk; etnisite ve sosyo-ekonomik statü açılarından güçlü olanın iktidarını daha fazla güçlendirme alanı olarak işlev görmüştür (Yumul, 2012). Bu nedenle, genç ve zinde bedenler ile gençliğin kendisi yüceltilebilmekte; yaşlanan beden ise gerileme veya çöküş unsuru olarak sunulabilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak birey, toplum içerisinde, biyolojik yaşlanmanın göstergeleri olarak sunulan bedensel deformasyon, bakıma muhtaçlık, hareket kabiliyetinin yavaşlaması gibi nedenlerle de ilişkili olarak, “çirkin”, “çocuk”, “huysuz”, “sınırlı” vb. sıfatlar kullanılarak olumsuz söylem, tavır ve tutumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Böylece, günümüz toplumlarında, yaşlanma karşıtı ve yaş ayrımcı söylemlerin de etkisiyle birlikte, sağlık, bakım ve güzellik, giderek daha önemli bir tüketim alanı hâline gelmekte, bir endüstriye dönüşmektedir. Böylece, adeta bir döngü ve bir geri besleme hâlinde, yaş ayrımcılığı yeniden üretilmektedir.

Bu bağlamda, çalışmaya konu olan film, en genelde yaş ayrımcılığı, daha özelde ise söylemler, yaşlanan bedene yönelik algılar ve yaşlanma korkusu üçgenindeki analizler etrafında ve sosyolojik teoriler ile harmanlanarak değerlendirilmektedir.

3. YÖNTEM

Cennete Yakın isimli filmi referans alarak, yaşlanma karşıtı uygulamaları, modern paradigmanın temel dayanağı olan rasyonellik eğilimi üzerinden irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel yöntem benimsenmekte ve belge analizi tekniği kullanılmaktadır. Film, video, fotoğraf vb. görsel kaynakların incelenmesine imkân sunan belge analizi tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2008), ilgili belgedeki verileri bulma, seçme, anlamlandırma, değerlendirme ve sentezleme süreçlerinden oluşur (Kıral, 2020, s. 175). Söz konusu filmdeki verileri seçme, anlamlandırma, değerlendirme ve sentezleme süreçlerinde tematik analiz tekniği kullanılmış; bu çerçevede Braun & Clarke’ın (2012) tematik analiz için önerdiği altı aşamalı protokol takip edilmiştir. Veri kodlama ve analizine yönelik olarak ise tımdengelsel bir yaklaşım

benimsenmiştir. Tümdengelimsel yaklaşımın benimsenmesinin nedeni, araştırmanın odağında “araçsal akıl” ve “yaş ayrımcılığı” kavramlarının bulunmasıdır. Bu, söz konusu kavramların, verileri kodlamak ve yorumlamak için temel alındığını, kodların ve temaların, araştırmacıların verilere uyguladığı kavram ve fikirlerden türetildiğine işaret eder. Braun & Clarke (2012) tarafından önerilen altı aşamalı protokol ise sırasıyla, (i) verilere âşinâ olma; (ii) ilk kodların oluşturulması; (iii) temaların aranması; (iv) potansiyel temaların gözden geçirilmesi; (v) temaların tanımlanması ve adlandırılması ve (vi) rapor oluşturulması süreçlerini içerir. İlk aşama, filmin araştırmacılar tarafından birkaç kez izlenmesi, filmde geçen tüm diyalogların dökümünün alınması, ardından çalışmanın temel amacı doğrultusunda öne çıkan belirli sahnelerdeki diyalogların belirlenmesi ile tamamlanmıştır. Araştırma sorusu doğrultusunda sahnelerin tespit edilmesi süreci, Denzin’in (2004, s. 241-242) film analizleri için önerdiği modelin içerisinde de oldukça önemlidir. İlk kodların oluşturulması sürecinde ise, sahne seçiminde olduğu üzere, temel araştırma sorusunu yanıtlama potansiyeli olan veriler dikkate alınmış, diyaloglardaki benzer örneklerle bir etiket verilerek ilk kodlar oluşturulmuş, böylece verilerin sınıflandırılması sağlanmıştır. Ek olarak, analiz ve tartışmayı güçlendireceği düşüncesiyle, bazı sahnelerin ekran görüntüleri de sunulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği içinse, araştırma verisinin tekrarlanması ve bu tekrarların belirli bir dereceye kadar tutarlılık içermesi önemlidir (Kakar vd., 2023, s. 157). Fakat Lincoln ve Guba (1985), pozitivist veya nicel araştırmaların aksine, nitel araştırmalar için farklı güven duyulabilirlik kriterleri önerirler. Örneğin, güvenilebilirlik (*dependability*) için, adım adım tekrarlama (*stepwise replication*) tekniği önerilmiştir (Guba, 1981, s. 87). Bu tekniğe göre, iki farklı araştırma ekibinin veri setini ikiye bölerek paylaşması ve analizlerini karşılaştırarak tekrarlamaları önemlidir. Araştırma verisinin görüşmecilerden elde edilmediği, filmin temel bir belge olduğu bu çalışmada, araştırma verisi, araştırma sorusu doğrultusunda seçilmiş film sahnelerinden ve bu sahnelerde geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Bu sebeple, kodlayıcı güvenilirliği bu çalışmanın doğasına uygun olacak şekilde sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın iki araştırmacıyla yürütülmesi, nesnellik ve tarafsızlığın sağlanması noktasında avantaja dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, hangi sahnelerin seçileceğine karar verilirken, öncelikle her iki araştırmacı, birbirlerinden bağımsız olacak şekilde, araştırma sorusuyla potansiyel olarak ilgili olan sahneleri belirlemiştir. Arkasından, bağımsız şekilde seçilen bu sahneler karşılaştırılmıştır. Kodlama sürecinde de aynı yol takip edilmiş, diyaloglar içinde sık tekrarlanan sözcük ve ifadeler, yine iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak işaretlenerek karşılaştırılmıştır. Böylece, amaçlı örneklem yoluyla seçilen *Cennete Yakın* filminin, yaş ayrımcılığı olgusuna işaret eden yaşlı temsillerini içerdiği; yaşlanma karşıtı bilimsel uygulamaları, rasyonel eylem ve araçsal akıl gibi modern paradigmanın temel dayanaklarını oluşturan kavramlar üzerinden değerlendirmeye olanak veren bir anlatı yapısına sahip olduğu görülmüştür.

Film öncelikle, AEON şirketinin kuruluş amacı ve faaliyetlerinin anlaşılmasını sağlayan sahnelerle başlar. Bu sahnelerle, şirkete yönelik toplumsal ve örgütsel tepkileri gösteren sahnelerin eşlik ettiği görülür. Film, AEON’da başiş yöneticisi olarak görev yapan Max’ın, öncelikle çalıştığı şirketin karanlık tarafıyla yüzleşmesinin, arkasından da eşinin kaybettiği yılları geri almak için verdiği mücadeleye sürecinin gösterildiği sahnelerle devam eder.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu başlık altında, tematik analiz gerçekleştirilen sahnelerin betimlemesi yapılmakta ve söz konusu sahnelerde geçen diyaloglar sunulmaktadır. Sahne betimlemelerinin, diyalogların ve analize dayalı tartışmaların daha iyi anlaşılması amacıyla, öncelikle filmin özeti verilmektedir.

Yönetmenliğini ve senaristliğini Alman yönetmen Boris Kunz’un yaptığı *Cennete Yakın* (Paradise), 27 Temmuz 2023 tarihinde ilk kez Netflix platformunda yayınlanan, Almanya yapımı bir bilim kurgu filmidir.

Şekil 1. Cennete Yakın (Paradise, 2023) Film Afişi

Bir ilaç şirketi olan AEON, hücre yaşlanması alanında yaptıkları araştırmalarla, DNA'ları uyumlu bireyler arasında ömür alışverişine imkân veren bir keşfe imza atmıştır. Fakat bu alışveriş, yoksul ve zengin insanlar arasında ve yoksulların aleyhine gerçekleşir. DNA'larını bağışlayan yoksullar, uygun alıcı bulunduğu bilgilendirilir ve bağışladıkları yıllarla orantılı bir ödemeyle birlikte, ömürlerinin bir bölümü zengin alıcılara aktarılır. Şirketin gerçekleştirdiği bu zaman bağışı uygulamaları, toplumsal tepkiler alıyorsa da izledikleri süreç tamamıyla yasalıdır. Öyle ki, borçlular ömürlerine ipotek koydurabilmekte; mahkûmların cezaları zaman bağışı ile sıfırlanabilmektedir. Ayrıca, AEON'a yönelik eylemlerde bulunan ADAM isimli örgüt, terörist bir yapılanma olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, zaman bağışı sadece AEON'da değil, yasa dışı yollarla Doğu Avrupa ülkelerindeki kliniklerde de gerçekleştirilmektedir. Avrupa Birliği (AB) sınırlarındaki mültecilerin yaşamları bu kliniklerde (ç)alınmakta, ucuza gençleşmek isteyen az ünlüler ve influencer'lar, yine bu yasa dışı klinikleri kullanmaktadır.

AEON'da bağış yöneticisi olarak çalışan Max Toma, ikna gücü yüksek bir çalışan olarak şirkete çok sayıda bağışçı kazandırmıştır. Dışarıda oldukları bir akşam, eşi Elena Toma ile birlikte, yüksek bir kredi karşılığı satın aldıkları evde yangın çıkar. Sigorta şirketi zarar için ödeme yapmayı reddeder. Sorun şu ki, banka, ev kredisini Elena'nın ömrünün otuz sekiz yılını ipotek alarak vermiştir. Bu bilgi, Max için sürpriz olur. Haciz işlemleriyle ilgili yasal sürecin önüne geçebilmek için şirket CEO'su Sophie Theissen'dan yardım isteyen Max, beklediği ilgiyi göremez. Yasal süreç başlar ve Elena'nın ömründen otuz sekiz yıl alınarak borç kapatılır. Elena artık yaşlı bir kadındır. Max, eşinin yıllarının, şirketin CEO'su Sophie Theissen'a verildiğini fark etmesiyle beraber, yıllarca çalıştığı şirketin gerçek yüzüne de tanıklık etmiş olur. Theissen baştan beri, Elena'nın kendi için uygun donör olduğunu biliyordur; kredi için alınan zaman teminatından evde çıkan yangına kadar her şeyi o planlamıştır. Eşinin yıllarını, Theissen'dan geri alabilmek için verdiği mücadelede, vicdanı yerine aklını seçen Max'ın, zamanla bu tercihini değiştirdiği gözlenir. Elena için ise tam tersi geçerlidir.

AEON'daki uygulamalar; ADAM örgütünün faaliyetleri; Max ve Elena'nın akıl ve vicdan karşıtlığında yapmış oldukları seçimler, Weber'in “amaçsal rasyonel eylem” ve “değerle ilişkili rasyonel

eylem” tiplerine referansla okunmaktadır. Filme bütünsel olarak bakıldığında, yoksullukla mücadele eden insanların ömrünün bir kısmını para karşılığı alan ve varlıklı insanları gençleştiren AEON şirketinin temel argümanlarının ortaya konduğu diyaloglarda öne çıkan sözcük ve ifadeler ile AEON şirketiyle mücadele eden tarafların karşıt argümanlarında öne çıkan sözcük ve ifadeler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Bkz. Tablo 1). Film süresince, söz konusu sözcük ve ifadelerin, karşıt tutum ve davranışlar içerisinde somutlaştırıldığı; özellikle ‘dürüstlük’ ve ‘iyilik’ gibi kişilik özellikleri ile ‘aşk’ ve ‘vicdan’ olgularının; ‘fayda’, ‘hedef’, ‘güç’ gibi sözcüklerin karşısında değersizleştirildiği görülmektedir.

Tablo 1. Cennete Yakın Filminde Elde Edilen Kodlar

AEON şirketinin Temel Argümanları	AEON ile mücadele eden Grubun Temel Argümanları	Tutum ve Davranışlarla Somutlaştırılan ve Değersizleştirilen Argümanlar
Yasal Mutlak Yaşam standardı Fayda Teminat Veri Hedef Kural İnovasyon Sistem Gençlik Kâr Lüks Operasyon Para Güç	Dürüstlük Umut Birlikte yaşlanmak Yaşlılık Adalet Aşk Vicdan Kurban Zavallı Masum İyi	Dürüstlük İyilik Aşk Vicdan Fayda Hedef Güç Yaşlılık

Tablo 1.’de belirtilen kodlar, Weber’in toplumsal eylemi anlamak amacıyla geliştirdiği ideal-tip kategorilerinden ikisi olan “amaçsal rasyonel eylem” ve “değerle ilişkili rasyonel eylem” şeklindeki iki genel tema altında gruplandırılmıştır.

Şekil 2. AEON’un Zaman Bağış Programı Reklam Filminden Bir Görüntü (00:48)

Film, zaman bağış programının tanıtıldığı bir reklam filmiyle başlar. Reklamda geçen ifadeler şu şekildedir:

“Daha iyi bir hayat mı hayal ediyorsunuz? Asla karşılayamayacağınız bir yaşam mı? AEON, hayatınızdan bağışlanan her yıl için cömertçe ödeme yapan bir zaman bağış programıdır. (...) DNA testinizi bugün yaptırın. Sizin için uygun zaman alıcısını bulacağız. Şimdiye kadar 200.000’den fazla bağışçı, yaşamlarından bağıшта bulunarak hayallerini gerçeğe dönüştürdü. AEON’da biz buna inanıyoruz: Zamanınızı vererseniz hayat da size bir şeyler verecektir. Hayallerinizi seçin. Ve unutmayın; yaşıınız sizi sadece daha güzel yapar. Zamanınızı bağışlayın ve yeni bir hayata başlayın. Sizin zamanınız, sizin şansınız, sizin seçiminiz” (Kunz, 2023, 00:17-01:21).

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere, reklamın hedef kitlesi potansiyel zaman bağışçılarıdır. Bu sebeple, zaman bağış karşılığında alınacak olan yüklü paraların değiştireceği hayat idealize edilir; gençliğe veya güzelliğe değil, bu ideal hayata dikkat çekilmeye çalışılır. Bu doğrultuda, “[y]aşıınız sizi sadece daha güzel yapar” cümlesinde, yaşlanmanın bireye katacağı güzelliğin altı çizilmektedir. Aynı cümleyle bağlantılı olarak, “Zamanınızı bağışlayın ve yeni bir hayata başlayın” ifadesinin de yaş ayrımcı tutum, düşünce ve davranışları pekiştirme potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Metinde vurgulanan şekliyle, yaşıın bireye katacağı güzellik, fiziksel özelliklerdeki değişimle değil, büyüyen ekonomik sermayeyle gelir. Zaman bağış programının gerçekte yaptığı şey ise, genç bedenlerin yaşlıların yeniden doğuşu için tüketilmesidir.

Hemen arkasından gelen sahnede (Kunz, 2023, 01:27) ise, AEON’un bağış yöneticisi Max Toma bir mülteci kampında görülür. Henüz 18 yaşında olan Denys Bondar’ı, ömründen 15 yılı satması için ikna etmeye çalışmaktadır. İkna sürecinde seçtiği sözcükler ve konuşmasında altını çizdiği yerler önemlidir. Bağışın karşılığı olarak alacakları paranın, yasal yollarla vatandaşlık kazanmayı kolaylaştıracağını vurgulayarak, Denys ve ailesini etkilemeye çalışır. Mülteci kampı, kurtulunması gereken bir çöplük, çöplükten kurtulmanın yolu ise AEON’a yaşamını satmaktır:

Şekil 3. Mülteci Bir Genç Zaman Bağış Programı için İkna Etmeye Çalışılırken (02:07)

Denys Bondar: 15 yıl mı? Üç veya beş yıllık bir süre düşünmüştüm.

Max Toma: Biliyorum, Denys. Bu sadece bir teklif. Meblağ yıllarla katlanarak artıyor. Ömrünün 15 yılını bağışlarsan 700.000 Avro alırsın.

Denys: Daha yeni 18 oldum. Sanırım benim için biraz fazla.

Max: Bay Bondar, ne zamandır vize bekliyorsunuz? [Çocuğun ailesine dönerek konuşur.] Denys'in doğumundan beri mi? Dobralığımı mazur görün ama muhtemelen ömrünüz buna yetmeyecek. Bu çöplükte öleceksiniz veya sınır dışı edileceksiniz, Denys gibi.

[Çocuğa döner] Aileniz 700.000 Avro'yla yasal yoldan buradan çıkabilir. Vatandaşlık için yeterli bir sermaye. Baban bir dükkân istiyor, değil mi?

Denys: Evet.

Max: Bunun için ne kadar çalışman gerek? 15 yıl yetmez. O yoldan geçtim. Senin yaşlarındaydım. Benim beş yılımı aldı. Üniversite masrafımı çıkardım. Kendin için ve ailen için daha iyi bir hayat istiyorsan bu teklif piyangoyu kazanmaktan farksız.

Denys: Sevgilime ne diyeceğim?

Max: Onunla evlen ve onu buradan çıkar. (Kunz, 2023, 01:27-03:16)

Genç Denys Bondar'ın, ömründen 15 yıl vermesi için ikna edilmeye çalışıldığı bu sahne, genç bedenin ticari ve politik bir değer olarak metâlaştırıldığını gösterir. Gençliği, Denys'in sahip olduğu en değerli sermayedir. Bu düşüncenin varlığı, -dolaylı da olsa- yine yaş ayrımcılığını meşrulaştıran bir mesaj şeklinde okunabilir. Nitekim, bir yoksulun gençliği, metâlaştırılabildiği ölçüde değerli görülürken; yaşlı beden, bir metâ değerine sahip olmadığı için önemsiz bir role indirgenir.

Max, mülteci ailenin yanından ayrılıp yürümeye başladığında, kampın sokaklarına yerleştirilen bir panoda, AEON şirketinin zaman bağış programının reklamının aktığı görülür. Kampın kalabalık, kirli sokaklarıyla tezat oluşturan bir görüntü... Mutlu bir çift el ele, geniş bir sahilde yürüyordur ve panoda şu yazı belirir: "Yolculuğunuz Burada Başlıyor" (Your Journey Starts Here) (Bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Mülteci Kampında Bir Reklam Panosu (04.11)

Bir sonraki sahnede (04:54) Max, Berlin'deki AEON kampüsüne girmek üzeredir. Kampüsün girişinde, şirkete ve uygulamalarına yönelik protestolu eylemler vardır. Bu sahnede, boyalı ve yumurtalı muhtemel saldırılara karşı, Max'ın yağmurluğa benzer bir koruyucu giymesi, protestoların ilk kez olmadığına işaret eder. Şekil 4'e bakıldığında, kalabalığın çeşitliliği göze çarpar. Dış görünüşleri itibarıyla çeşitli alt kültür ve marjinal grupları hatırlatan gençlerden, rahip ve rahibeleri içeren din görevlilerine kadar değişen farklı toplumsal kesimlerden bireyler “Yaş Ayrımcılığına Son” (Stop Ageism); “Zamanım Bana Ait”; (Meine Zeit Gehört Mir) şeklinde İngilizce ve Almanca yazılmış pankartlar taşıyordur. Bu pankartlar hem sınıfsal eşitsizlikler hem de yaş temelli eşitsizliklerle ilgili bir mücadele alanının varlığını gösterirken, AEON'un uygulamalarının yaş odağında eşitsizlik yarattığını açıkça ortaya koyar. Şekil 5'de ise, kampüs girişinde görülen silahlı korumalar, AEON'un yüksek güvenlik önlemleriyle korunduğunu gösterir. Tam da burada, şirket ve uygulamalarının tamamen yasal olduğunu, şirkete yönelik protesto ve eylemlerinse, ‘terörist’ eylemler olarak nitelendirildiğini hatırlatmak gerekiyor.

Şekil 5. AEON Kampüsü Önünde Şirkete Yönelik Gerçekleştirilen Protestolar (05:07-05.11)

Modern paradigmayla ilişkili rasyonelleşme sürecinin merkezde olduğu bu çalışmada, protestocular arasında görülen din görevlilerini özellikle tartışmaya açmak gerekir. Filme konu olan zaman bağıışı, yaşlanmanın yanı sıra, ölüme karşı verilen bir mücadeleyi de anlatır. Filmde, ölümün reddi veya ölümsüzlüğün yakalanmasına yönelik vurgular söz konusu olmasa da ölümü geciktirme arayışları güçlü bir biçimde vurgulanır. Zaman bağıışlarındaki amaç, yaşlanmayla gelen bedensel deformasyonun ortadan kaldırılmasına, böylece bedensel yaşlanmanın mümkün olduğunca geciktirilmesine yöneliktir. İnsan yaşamının doğal seyrine yapılan bu doğrudan müdahalenin hem semavi dinlerdeki kader inancına hem de ölüm ve ölümden sonraki hayatın teolojik temellerine yönelik bir sorgulamayı mümkün hâle getirmesi, protestocular arasında görülen din görevlilerini daha anlaşılır kılar. Nitekim, semavi dinler olarak kabul edilen Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te, ölüm ve ölüm sonrası hayat inancıyla ilgili önemli farklılıklar olmasına karşın, Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah, Hristiyanlığın kutsal kitabı Yeni Ahit ve İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an'da, ölüme veya öldükten sonraki hayata çokça yer verilir. Örneğin, Yahudilik'te, ahiret inancının varlığına yönelik tartışmalar sürse de, öldükten sonra gidilen yer olarak anılan "Şeol"un, Tanah'ta 66 kez geçtiği ifade edilir (Besalel, 2012)⁴. Hristiyan düşüncesinde ise, ölüm ve sonrası hayata yönelik inanç, merkezi bir konumdur. Örneğin, Yeni Ahit'de yer alan 1. Korintlilerin 15. bölümü (1-58); "Mesih'in Dirilişinin Önemi" (1-11), "Ölümler Dirilecek" (12-34) ve "Dirilişten Sonraki Beden" (35-58) başlıklarından oluşur (Kutsal Kitap, t.y., 1. Korintliler 15: 1-58). Yine, ölümden sonraki hayatla ilgili görüşler, Kur'an'da çok net olduğundan, bu konu İslamiyet'te, önemli bir inanç esası olarak kabul edilir. Oysa film içerisinde, yaşam bağıışı uygulamasıyla gençlik ve zenginlik kutsallaştırılırken, ölümden hiç bahsedilmez. Sağır (2004), gassallarla yaptığı sosyolojik saha araştırmasında, modernitenin ölümü marjinalleştirme ve günlük yaşamdan dışlama potansiyelinin, ölü bedeni yalnızca biyolojik bir mekanizma olarak görme ve standartlaştırma işlevlerini yerine getirdiğini ifade eder. Filmin ilgili sahnesine geri döndüğünde, protestocuların -ve bu yolla temsil ettikleri toplumsal kesimlerin- dış görünüşleriyle marjinalleştirildikleri görülür. Dolayısıyla sahne, moderniteye yüklenen söz konusu işlev çerçevesinde yorumlandığında, sadece AEON şirketi ve uygulamalarına karşı çıkış değil, bu karşı çıkışın düşünsel arka planı olarak yaşlılık, ölüm ve din konuları da marjinalleştirilir.

Şekil 6. AEON Kampüsü Girişi ve Max Toma'ya Yönelik Boyalı Saldırı (05:16)

⁴ Semavi dinlerde ölüm ve özellikle Tevrat'ta ahiret inancının tartışıldığı çalışmalar için bkz. Meral, 2020 ve bkz. Aksakal, 2023.

Sonraki sahne (Kunz, 2023, 07:34) bir ödül töreniyle başlar. AEON’a kazandırdığı çok sayıda zaman bağışçısı sayesinde, Max Toma “yılın bağış yöneticisi” ödülünü almaktadır. Sahne, AEON’un CEO’su Sophie Theissen’in yaptığı etkileyici konuşmayla devam eder. Theissen’in, konuşurken altını çizdiği yerler önemlidir. Yukarıda ifade edildiği gibi, şirketin uyguladığı zaman bağış programı, sadece yaşlanmayı önleme değil ölümü geciktirme çabalarına da dayanır. 15 Nobel Ödülü sahibinin, törenin gerçekleştiği dakikalarda zaman bağışı aldıklarını belirten Theissen, sanatsal; bilimsel; entelektüel yetenekleri yüksek kişiliklerin, daha uzun süre hayatta kalarak sağlayacakları toplumsal faydayı, zaman bağışına gerekçe olarak sunar. Oysa, bu ifadelerin satır aralarında, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimini sağlayan bir gerekçe okunabilir. Bu okumaya göre, bazı insanların yaşamı diğerlerinden daha önemsizdir:

“Wolfgang Amadeus Mozart. 35 yaşında öldü. Zamansız ölümü bizi hangi başyapıtlardan mahrum etti. 80 yaşına kadar yaşadığını düşünün. 120, 150 yıl yaşadığını düşünün. Friedrich Schiller’i düşünün. Frida Kahlo, Nelson Mandela, Maria Curie. Başka neler başarırlardı? İnsanın topluma katkısının süresini yaşı değil kişinin belirlediği bir dünya. Şimdiki ve gelecekteki tüm Nobel Ödülü sahiplerinin bugün itibarıyla alıcı veri tabanımıza dâhil edildiğini büyük bir mutlulukla duyuruyorum. Ben bu konuşmayı yaparken, ilk 15 bilim insanı bağışlarını aldı. Berlin Krono-Klinik’te dinleniyorlar. Doktorlarımız ve terapistlerimiz onları yeni hayatlarına hazırlıyor. (...) Zamanı geri alabiliriz yine de sonsuza dek durduramayız. Araştırmamıza devam edeceğiz. Yaş ve ölüm bizi tanımlamayacak, biz onları tanımlayacağız. Mutlak özgürlüğe giden son büyük adım. Sadece ilk 10.000 kişi için değil, bu gezegendeki tüm insanlar için” (Kunz, 2023, 07:34).

Şekil 7. AEON CEO’su Sophie Theissen Ödül Töreninde Konuşurken (08:02)

Theissen, konuşmasında yaşlanmayı hayat kalitesini düşüren, güçsüzlük ve edilgenlikle betimlenen mutlak olumsuz bir süreç olarak sunarken, bu olumsuzluğu toplumsal zeminde meşrulaştırmaya da çalışır: Gençlik, topluma katkının sağlanabildiği bir üretkenlik dönemidir. Buna karşın, yaşlılık, toplumsal katkının sona erdiği bir durağanlık dönemine karşılık gelir. Bu bakış açısı, bireyleri yalnızca biyolojik yaşlarından ve tüm biyolojik özelliklerinden ibaret varlıklar olarak gösterir ve dolaylı olarak yaş ayrımcılığını destekler. Genç bedeni kutsallaştırıp metalaştırırken, yaşlı bedenin artık görünür olmadığı düşüncesini de zihinlere işler.

Modernizm ile totalitarizm arasındaki ilişkiler üzerine farklı çalışmalar yapmış olan Bauman (2012), “Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri” (*Mortality, Immortality and Other Life Strategies*, 1992) başlıklı kitabında, modern tıbbın sunduğu tüm olanakları, bilim ve akılcılıkla örtüşmeyen bir noktada, ölümü uzaklaştırma çabasına hizmet eden yeni bir tür büyü biçimi olarak yorumlar. Kitabın, “Katmanlara Ayıran Büyü” başlığı altında ele aldığı bu yorumunda, gelişmiş tıp teknolojilerinin artan maliyetlerini keskin bir katmanlaşmanın izlediğini ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine zemin hazırladığını vurgular. Bauman’a göre, özellikle büyük kaynak yatırımları gerektiren tekniklerden çok az sayıda hasta yararlanabilmekte; muhtemel kullanıcılar, tedaviyi “hak edenler” ve “daha az hak edenler” şeklinde ikiye ayrılmakta; yaşam süresinin uzatılması da eşitsiz dağıtılmış bir değere dönüşmektedir (s. 177-180).

Theissen, yukarıda alıntılanan konuşmasının son sözlerinde de yaş ve ölümün kısıtlayıcılığından kurtulma hâlini mutlak özgürlük olarak tanımlar ve bu özgürlüğü tüm insanlık için geçerli hâle getirmek istediklerini belirtir. Buna karşın, bu isteğinin gerçeklerle örtüşmediği görülür. Nitekim, film boyunca bazı insanların yaşamının diğerlerinden daha öncelikli tutulduğu ve bu önceliği belirleyen temel unsurun bireylerin ekonomik durumu ve toplumsal sınıfları olduğu net şekilde vurgulanır. Zaman bağış programı çok basit bir denklemle işler; varlıklı insanlar, paraya ihtiyacı olan yoksulların yaşamını satın alırlar. Bu denklemin en önemli tarafları, muhtemel bağışçılar olarak programın hedefinde olan yoksul mülteciler; mülteci kampına dönüşen Doğu Avrupa ve oradaki yasa dışı kliniklerde kaybolan yetişkinler; bu kliniklerde, daha uygun ücretlerle gençleşebilen az ünlü influencer’lar ile aileleri tarafından sisteme satılan çocuklardır. Dolayısıyla, daha uzun bir yaşamı hak eden varlıklılar ile zaman bağışçısı yoksullar ayrımı, Bauman’ın işaret ettiği gibi, genç ve uzun yaşamın, eşitsiz dağıtılmış bir değer olarak sunulduğunu göstermektedir.

Filmde, ödül töreniyle eşanlı olarak, Berlin’deki Krono-Klinik’e gerçekleştirilen bir saldırı sahnesi ekrana gelir. Bu sahnede, AEON’un zaman bağış programına karşı örgütlenen ADAM Grubu, Theissen’in ödül törenindeki konuşmasında bahsettiği, zaman alıcısı 15 bilim insanını infaz eder. Yasadışı bir terör örgütü olarak tanımlanan ADAM Grubu, örgütlenmelerini ve gerçekleştirdikleri eylemleri şu ifadelerle gerekçelendirir:

“Zaman bağış sistemi eşitlik ilkesini askıya alır. Ömrü metâ olarak görenler insanları da metâ olarak görür. İnsanları besi hayvanlarına çevirdiler. Bugün Berlin’de ölenler bunu yaptı. Bütün ömür hırsızlarını infaz edeceğiz. Nobel Ödülü olsa bile...” (Kunz, 2023, 10:49-11:13).

ADAM Grubu’nun ömrün metâlaştırılmasına yaptığı vurgu, aydınlanma düşüncesinin temel ilkelerinden olan sekülerleşme ve bireyciliğe referansla yorumlanabilir. Ergur’a (2011) göre, modern düşüncenin temeli olan sekülerleşme, bilimsel düşüncenin de temelini oluşturan insan aklının egemenliği esasını, mutlak ve değişmez hakikate ulaşmanın biricik yolu olarak kabul eder. Bu kabul, insanı, dini otoritelerin boyunduruğundan kurtarıırken diğer yandan, bireyliğini sürekli olarak ve en mükemmel şekilde ortaya koymak zorunda olduğu dinamik bir sürecin içine yerleştirmiştir. Tabii, modernlik, dönemin tarihsel koşulları da dikkate alındığında, 15. yüzyıl itibarıyla Batı Avrupa’da yükselen ve ticaret-egemen ve sermaye-temelli kapitalist düzenle ilişkilidir. Yukarıda ifade edildiği şekilde, bireyliğini sürekli olarak ve en mükemmel şekilde ortaya koymak zorunda olan, kendi gücünün farkındaki bireyler, tam da bu yeni toplumsal düzenin ihtiyaç duyduğu türdendir. Dolayısıyla, kültür ile ekonomik olgular arasındaki bağlantıya işaret ettiği bu analizinde, kapitalizmin ihtiyacı olan ideolojik ve düşünsel arka planın modernlik tarafından sunulduğunu söyleyen yazar, doğanın hesaplanabilir birimlerle kategorileştirilerek, ticarete uygun metâlara dönüştürülmesi iddiasının modern düşünceyle bağlantılı olduğunun altını çizerek (Ergur, 2011, s. 7). Bu çerçevede, kültür ve ekonomik olgular arasında

gördüğü bağlantıyı özellikle “Paranın Felsefesi” (*Philosophie des Geldes*, 1900) isimli eserinde ortaya koyan ve sosyolojik çalışmalarının odağına bireyler arası etkileşimi alan Georg Simmel, modern dünyada paranın kendisinin bir amaca dönüşerek insanlar arası etkileşimi hesaplanabilir hâle getirdiğini; özel bir ‘dikkat’, ‘itina’, ‘alâka’ isteyen insani etkileşimlerin, faydacı ve hesapçı düzeydeki etkileşimlerin gölgesinde giderek kaybolduğunu ifade etmiştir (Smith, 2001). Tabii bu noktada, Simmel’in (2014) paranın ‘felsefesi’ olarak gördüğü şey, parayla gelen ve kendi bağlamında mantıksal tutarlılığa sahip bir rasyonel davranıştır. Saygıdan, incelikten veya duygu hassasiyetinden etkilenmemek, duyarsızlık veya kabalıkla açığa çıkan bir tür kötü niyetle ilişkilendirilmez. Bu yüzden Simmel (2014, s. 434), “parayla sadece bir ekonomik işlemler formu olarak ilgilendiğimizi akılda tutmak gerek”tiğinin altını çizmiştir:

“Merhamete yer bırakmayan modern ekonomik çatışmaların yoğunluğu, bu çatışmalar doğrudan para çıkarlarıyla açığa çıktığından beri, para ekonomisinin bu türden özelliklerinin açık bir karşı örneğidir. Çünkü sadece kişinin taşıdığı önemin onun karakterinde değil, belirli bir nesnel ekonomik potansiyeli kendinde cisimleştirmesinde yattığı nesnel bir alanda gerçekleşirler. (...) Para karşılığında satılan şey, ona en çoğunu veren alıcıya, bu alıcının kim olduğuna bakılmaksızın gider. (...) Para, insanların eylemlerini ve ilişkilerini insani öznel olarak insanların tamamen dışına yerleştirir” (Simmel, 2014, s. 433, 436).

Yine, modern yaşamın farklı boyutlarına eğilen sosyologlardan Weber’e (1998) göre -Marx’ın kapitalist düzene yönelik eleştirisi çerçevesinde- ekonomik sistem baskıcı bir mekanizma alanı olarak işler. Rasyonaliteyle simgeleşen kapitalizmde, bireyin özgürlük arayışı yalnızca mülk sahibi ve eğitim görmüş olanların ayrıcalığındaki eşitsiz bir özgürlük olarak tanımlanır (s. 127). Analize konu filmde ise, AEON ve destekçileri tarafından, zaman bağışlarının mantıksal tutarlılığa sahip rasyonel bir davranış olarak tanımlandığı görülür. Buradaki akılcılık; sanatsal, bilimsel ve entelektüel yetenekleri yüksek kişilikler ile varlıklı bireylerin topluma hizmet potansiyelleri ve ekonomik sermayeleri itibarıyla yaşamayı daha fazla hak ettiğini söylerken; zamanlarını bağışlayan yoksullar içinse, varlıklı bir hayatın kapısını aralama fırsatının altını çizer. İkincisi, şirket CEO’su Max’ın, zaman bağışını savunurken kullandığı şu cümlede karşılık bulur: “İnsanların elindeki tek şey gençlikleriyse neden bundan faydalanmasınlar?” (Kunz, 2023, 15:44).

Filmin önemsiz gibi görünen fakat oldukça önemli sahnelerinden ikisi, on yedinci ve otuz üçüncü dakikalarda geçer. Bu sahnelerde, sıradan bir sokak görüntüsü ve arka planda ise binalara yerleştirilen reklam panoları vardır. Panolarda sırasıyla yaşlı kadın ve erkek yüzleri ekrana gelirken, aynı anda büyük harflerle “STOP AGEISM” (Yaş Ayrımcılığına Son) yazısı görülür (Bkz. Şekil 8). Bu reklamlar, yaş ayrımcı tutumlara karşı toplumsal bir direnç, sembolik bir tepkinin varlığı gibi düşünülse bile AEON’un zaman bağış programına hizmet eden ideolojik bir arka plana sahiptir ve doğrudan yaş ayrımcılığına hizmet eder. Nitekim, zaman bağış programının kurduğu düzene göre, paraya ihtiyacı olan bireyler, varlıklı yaşlılara ömürlerinin bir bölümünü satar. Yoksullar, paranın ve yeni hayatlarının cezbediciliği ile ikna edilmeye çalışılır. Dolayısıyla, program, yalnızca genç-zinde bir beden ile ekonomik sermayeyi yüceltir. Yaşlı bedenler ise yalnızca ekonomik sermayelerinin hacmi doğrultusunda toplumsal kabul görür. Bu nedenle, filmde yoksul yaşlılara hiç yer verilmemesi, toplumsal yaşamda yok sayıldıklarının bir göstergesi olarak okunabilir. Yani, programın vadettiği cennette, bireyler, dış görünüşleri ile ekonomik sermayelerine indirgenmiştir.

Şekil 8. “STOP AGEISM” yazılı bir reklam panosu (17:15)

Filmin ilerleyen dakikalarında, ADAM Grubu’nun lideri Lilith’in bir haber programına canlı bağlantıyla konuk olduğu görülür. AEON kliniğinde gerçekleştirdikleri silahlı saldırıdan sonra, arananlar listesinin başına taşınan Lilith’in nerede olduğuna dair hiçbir bilgi olmamasına rağmen, bir muhabir onunla iletişime geçmeyi başarmıştır. Konuşmaktan çok tartışmayı andıran diyalogları, zaman bağış programının yasal kullanım alanının genişliğine dair önemli bilgiler de içerir. ABD’deki hapis cezalarının zaman bağışı ile sıfırlanabiliyor olması, Lilith tarafından “adalet sisteminin sapkın bir şekilde özelleştirilmesi” ve gelecekteki mahkeme kararları için bir tehdit olarak değerlendirilirken, muhabir için halkın vergilerinin suçlular için kullanılmasının önüne geçen ‘verimli’ bir uygulamadır.

Şekil 9. ADAM Lideri Lilith’le Röportaj Yapılırken (42:54)

Lilith: Biz bir uyandırma çağrısıyız. Daha çok insan adaletsizliğe karşı çıksa ADAM gibi gruplara gerek kalmazdı. Neyse ki sayımız her geçen gün artıyor.

Muhabir: ABD’deki hapis cezaları artık zaman bağışı ile sıfırlanabiliyor. Halkın vergilerini kullanarak suçluları yıllarca hapsedmek daha mı iyi?

Lilith: AEON'un kamu hizmeti diye lanse ettiği şey adalet sisteminin sapkın bir şekilde özelleştirilmesidir. Uzun hapis cezalarının kâra dönüşmesi gelecekteki mahkeme kararlarını sizce nasıl etkileyecek?

Muhabir: [Lilith'in sorusunun üzerinde durmaz]. İncil'i iyi bilen insanlar, sizin isminizi, Lilith ve Adam'ı, Eski Ahit'in öfkeli Tanrısıyla ilişkilendiriyor. Kendinizi onun rolünde mi görüyorsunuz?

Lilith: [Muhabirin sorduğu sorunun üzerinde durmaz. Sinirli bir tavırla karşılık verir]. Bu kirli iş sona erene kadar her bir “zaman alıcısı”nı öldüreceğiz! Bu kadar basit! (Kunz, 2023, 41:13-42:42)

Hem grubun hem de Lilith'in ismiyle ilgili muhabirin yönelttiği soru önemlidir. Eski Ahit'e referans veren muhabir, isim seçimlerinin bilinçli olarak yapıldığına yönelik bir vurgu yapar. Filmdeki bu sahneden yola çıkarak, Lilith ismine yakından baktığımızda, Lilith'in, Yahudi kadim inancı içerisindeki karanlık bir anlatının kahramanı olduğu görülmektedir: Tevrat'ta insanın yaratılışıyla ilgili iki farklı anlatım biçimi yer alır. Bunlardan ilki, kadın ve erkeğin aynı anda yaratıldığını kabul ederken, görece daha yaygın kabul gören ikincisi ise, önce erkeğin (Âdem) sonra da kadının (Havva) yaratıldığını kabul eder. Lilith efsanesi ise, Âdem'in, Havva'dan önce başka bir eşi olduğu düşüncesine yol açması nedeniyle, kadın ve erkeğin aynı anda yaratıldığını kabul eden ilk anlatımdan doğmuştur. Dolayısıyla bazı Yahudi metinlerine göre, Lilith, Adem'in Havva'dan önceki eşi olarak tanımlanır. Tanah, Talmud, Zohar gibi Yahudi kutsal metinlerinde adı geçen Lilith, en fazla -Yahudi geleneği içinde çok az kabul gören- Ben Sira Alfabesi kitabında geçer. Efsaneye göre, Âdem'le aynı anda yaratılan Lilith, kendini Âdem'le eşit görerek otoritesini reddeder; tartışarak cenneti terk eder. Artık iblisle birlikte olan Lilith, bu metinlerde, isyankâr; kıskanç; yeni doğan bebekleri öldüren ve rüyalarında erkeklere musallat olan bir gece iblisi olarak anılır. Bazı kültürel metinlerde ise, yine benzer olumsuz özelliklere sahip dişi cin olarak tanımlanır. Yine bazı anlatılar, Havva'yı kıskandığı için, Âdem ve Havva'yı günaha davet edenin Lilith olduğuna işaret eder. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, 2017). Dolayısıyla filmde, çok görünür olmamakla birlikte, zaman bağısı uygulaması ile soyut inanç sistemleri arasında bir karşıtlık çizildiği söylenebilir. Nitekim, AEON'u protesto edenler arasında din görevlilerinin bulunduğu yukarıda ifade edilmişti. Film bu karşıtlığı, insan yaşamının doğal seyrine yapılan müdahaleler ile semavi dinlerin ölüme ve ölüm sonrası yaşama bakışı arasında var olduğuna inanılan uyumsuzluk çerçevesinde işlemektedir. Fakat bunun da temelinde, modern felsefenin de başat tavrı olan rasyonalizm yatar ve rasyonalizme göre, hakikat, dini otorite veya kutsal metinler tarafından aktarılmaz; akla dayalıdır; özgür ve tarafsız araştırma ile keşfedilir (Cevizci, 2001, s. 12). Bu pencereden bakıldığında, Türkçe'ye, Cennete Yakın şeklinde çevrilen filmin orijinal adının, Türkçe'deki cennet sözcüğünün karşılığı olan Paradise olması, bir çelişki gibi okunuyor olsa da anlamlıdır; zira, insanlık yararına yapılan bilimsel keşifler sayesinde daha yaşanılabilir hâle gelen bir dünya, metaforik bir cennet tasavvuruyla özdeşleştirilir. Lilith efsanesi dikkate alındığında, zaman bağısı programına karşı çıkan ve yasadışı olarak tanımlanan örgütün adı (Adam) ile örgüt liderinin adı (Lilith) özellikle seçilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi, efsanenin farklı anlatılarına göre, Tanrı'nın, Âdem ile Havva'yı cennetten kovmasına neden olan Lilith'tir. Filmde, varlıklara genç ve güzel bir bedenini; yoksullara ise ekonomik açıdan rahat bir hayatın cennet olarak sunulduğu düşünüldüğünde, muhabirin, söz konusu sistemi yıkmaya arzusunu açıkça dile getiren Lilith'e yönelttiği, “kendinizi öfkeli bir Tanrı rolünde mi görüyorsunuz?” şeklindeki sorusu da anlam kazanır. Zaman alıcılarını, sadece kendileri için inşa ettikleri cennetlerinden kovma çabasıyla benzerlik kurulur. Filme daha analitik bir gözle bakıldığında ise, Lilith isminin örgütün şeytanlaştırılmasına hizmet eden ve yasadışılığını toplum nezdinde meşrulaştıran bir amaca hizmet ettiği görülür. Ek olarak, AEON'a düzenlenen saldırı sonrası, terörle mücadele birimine atanan Victor isimli operasyon şefinin, aslında ADAM örgütüne hizmet ettiği ve asıl isminin “Judas” olduğu filmin sonlarına doğru öğrenilir. Tam bu noktada, Eskiçağ, Hristiyanlık ve Dinler Tarihi açılarından önemli bir figür olan Judas Iscariot'a (Yahuda İskariyot) değinmek gerekir. Bugün kilise kanunlarının kabul ettiği Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerindeki anlatımlara göre, İsa'nın on iki havarisinden biri olan Judas, İsa'nın kimliğini ifşa etme yoluyla ona ihanet eden ve çarmıha gerilmesine neden olan bir figürdür. Bu nedenle hâlâ “Iscariot” adı ihanet sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullanılır (Ayrıntılı bilgi için

bkz. Kızgut, 2024, s. 402-403). Film içerisinde ise, AEON'a sızan Victor -ya da en son öğrenildiği hâliyle Judas- isimli bu karakterle, Hristiyanlık açısından önemli bir figür olarak bilinen Judas Iscariot'a (Yahuda İskariyot) gönderme yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim filmdeki bu karakter, AEON'a karşı işlenen suçları açığa çıkaracağı zannedilen bir operasyon şefi kimliğinin arkasında, aslında ADAM'a çalışır ve dolayısıyla AEON'a ihanet eder. Bu anlamda, ADAM örgütünün ismi de dahil olmak üzere, örgüt açısından önemli kişilerin isimlerinin özenle seçilmiş olduğunu bir kez daha tekrar etmek gerekir. Bu isimlerden ikisi de -Lilith ve Judas- Dinler Tarihi içerisinde olumsuz olarak bilinen figürlerle eşleştirilmiştir. Bu eşleştirme, yukarıda da belirtildiği gibi, toplumun hassasiyetlerinden güç alarak, örgütün yasadışılığını meşrulaştırma çabası olarak okunabilir.

Son olarak, Weber'in modernlikle birlikte anlamın dünyanın dışına çıkarılmakta olduğunu savunduğu, "büyü yitimi" (*disenchantment*) tezine de referans vermek gerekir (Smith, 2001, s., 31). Weber'e (2004) göre, rasyonelleşme ve entelektüelleşme, bir anlamda, dünyanın "büyüden arındırılması" sürecidir ve içinde yaşadığımız modern çağın kaderidir. Bu süreçte, "mutlak ve yüce değerler kamusal alanı terk ederek mistik hayatın müteal âlemine" çekilmiştir (s. 167). Weber, burada önemli bir yerin altını çizer ve söz konusu sürecin ilahsızlık çağında yaşamak anlamına gelmediğini belirtir. Aksine, yazara göre, bugün birbiriyle kapışmakta olan birden fazla ilah vardır fakat bu ilahlara yüklenen anlam değişmiştir:

"Helenler gâh Afrodite gâh Apollon'a kurbanlar veriyor, insanlar kendi şehrinin ilahlarına kurbanlar adıyordu. Bizler de bugün aynı şeyleri yapmaktayız. Bizim yaptıklarımız o günkü yapılanların "büyüden arındırılmış", mistisizm örüntüsünden soyulmuş türü olmakla beraber o davranışların içsel plastliğini hâlâ muhafaza etmektedir" (Weber, 2004, s. 156-157).

Cennete Yakın, gençliğin, güzelliğin, zindeliğin ve bunlara ulaştıracak yegâne araç olarak paranın öncelendiği, böylece beden -ama güzel ve zinde bir beden- ve metâların kutsandığı/ilahlaştırıldığı bir dünyayı anlatır. Weber'in (2004, s. 143) büyüden ya da gâipten arındırılmış dünyasında olduğu gibi, esrarengiz, gizli ve hesap edilemeyen güçler yerini teknik gereçler ve hesaplama bırakmıştır. Filmin orijinal adındaki *cennetin* (*Paradise*), bilimin gelişmesiyle erişilebilecek metaforik bir tasavvurla özdeşleştirilmesi, Weber'in, modern dünyada ilahlara yüklenen anlamın değiştiğine yönelik vurgusu ışığında ele alınabilir. Filmde sunulan cennet tasavvurunun arka planında, ruhun değerini anlatan bilge yaşlı söyleminin, bedenin yüceltilmesi yoluyla önemsizleştirildiği hatta saf dışı bırakıldığı (Güvenç, 2023, s. 85); kazancın, kârın, verimliliğin ruha yapılan yatırımla elde edilebilecek şeyler değil, metâlarla; görünürlükle; elle tutulabilirlikle erişilen hedefler olarak sunulduğu görülür. Dolayısıyla, film, varlıkları açısından ütöpik ama zamanı çalınanlar açısından distopik bir dünya resmi çizmektedir. Ütopya ile distopyanın sınır çizgisi ise birbirine çok yakındır. Bu yakınlık, AEON'un CEO'su Theissen'in yakın koruması olan ve uygun bir donörle gençleştiği sonradan öğrenilen 'genç' kadının şu sözlerinde karşılık bulur: "Gençlik... Gençlik insana cazip geliyor ama... Gençlik iyi ve mutlu bir hayat sunmuyor. Sadece süre uzuyor" (Kunz, 2023, 1:19).

Filmin devamında, AEON'un başarılı ve hırslı başı yöneticisi Max ve eşi Elena Toma'nın hikâyesi daha fazla odaklanır. İpotek işlemleriyle ilgili yasal sürecin uygulanmasıyla, Elena, sadece ömrünün 38 yılını değil karnındaki bebeği de kaybetmiştir. Max, eşinin kaybettiği yılları geri alabilmek için çabalarken, AEON'un CEO'su Sophie Theissen'in giderek gençleşmesiyle tüm gerçeği anlar. Sadece Theissen'in değil, AEON'un da gerçek yüzünü gören Max, eşinin yıllarını geri alabilmek için, neredeyse tamamen mülteci kampına dönüşmüş Litvanya'da, yasa dışı yollarla zaman başışı gerçekleştiren bir hekime ulaşır. Theissen'i kaçırp, eşinden çalınan yılları bu yolla ona yeniden kazandırmak ister. Fakat kaçırdığı aslında Theissen değil, Theissen'in kızı Marie'dir.

Şekil 10. Operasyondan Sonra Elena’nın Yeni Bedeniyle İlk Yüzleşmesi (32:17-32:28-32:41)

Max ve eşi Elena’nın tüm bunlar yaşanırken açığa çıkan tutumları, düşünceleri ve gerçekleştirdikleri eylemler, akıl ve vicdan karşıtlığında bir okuma yapmayı mümkün kılacak niteliktedir. Yıllardır sayısız bağışçıyı donör olmaya ikna ederek sistemin devam etmesine yardım eden Max, yıllarını kaybeden kişi eşi olduğunda, ilk kez canının yandığını hisseder. Artık, “sistem”, “yasa”, “kural” vb. sözcüklerin onda uyandırdığı anlam değişmiştir. Örneğin, haciz operasyonu öncesinde eşini görmek isteyen Max, kurallar gerekçe gösterilip engellendiğinde, görevliye verdiği yanıt, “Kural mı?! Hayatı bitecek ulan! Onu görmek istiyorum!” (Kunz, 2023, 24:36) olur. Buna karşın, Max yardım istemek için Theissen’in yanına gittiğinde, Theissen’in yukarıdan bir tavırla, “Karının bağışı yasal olarak tahsil ediliyor, değil mi?” (Kunz, 2023, 21:38) şeklinde yönelttiği soru, yasalara uygunluğa işaret eder ve dolayısıyla uygulamanın meşruluğuna yönelik gizli bir vurguyu içerir. Bu sahne, Weber’in otorite tiplerine referansla okunabilir. Weber’in (2023, s. 206) modern yönetim tipi olarak gördüğü yasal-ussal otoritede, meşruiyetin ölçüsü rasyonel temellere veya akılcı kurallara uygunluktur. Rasyonel temellerin dayanağı ise, otorite konumuna yükselmiş olanların emirler yayımlama hakkının yasallığına ve meşruiyetine olan inançtır. Bu anlamda, Theissen, bağışın yasal olarak tahsil ediliyor olmasının altını çizirken hem sahip olduğu şirket AEON’un hem de onun gayri insani uygulamalarının meşruiyetini yinelemektedir. Max’ın, ilk defa bu rasyonel temelleri ve modern dünyayı karakterize eden araçsal aklı sorguladığı, onlara karşı çıktığı görülür. Nitekim, eşinin zaman bağışı sonrası hem terfi hem de aylık 1.000 Avro’ya yakın zam ve 35.000 Avro ikramiye alan Max, artık çalışmak istemiyordur. Tüm bunlara

karşın, hâlen eylemleri amaçsal bir rasyonellik taşır. Eşiyle aralarında geçen diyalog, bu amaçsal rasyonelliğin anlaşılması açısından önemlidir:

Elena: Doğru kadını kaçırıp kaçırmadığından bile emin değiliz.

Max: Hem onun kızı olsa bile seninle uyumlu olma olasılığı yine çok yüksek. Birinci derecede akrabalar neredeyse her zaman eşleşir. O zaman da onu kullanabiliriz.

Elena: “Kullanmak?!” [Hayal kırıklığıyla başını iki yana sallar]

Max: Daha sonra kendi için annesinden geri alabilir. Kendi aralarında halledebilirler. Bu bizi ilgilendirmez.

Elena: Burada yaptığımız şeyden çıkacak olan sonuç, bizi son derece ilgilendirir! (Kunz, 2023; 1:08:28-1:58:34)

Weber’in (2023, s. 36-37) işaret ettiği araçsal rasyonel eylem, rasyonel olarak belirlenmiş bir amaç ve o amaca ulaştıracak araçların yine rasyonel değerlendirmesini gerektirir. Değerlendirme sürecinde ise marjinal fayda ilkesi gözetilir. Max’ın yukarıdaki cümleleri bu türden bir rasyonel seçime işaret eder. Kaçırdığı yanlış kişi de olsa, eşinin yaşamı için ondan faydalanabileceklerini vurgularken, başka bir insanın bedenini rasyonel bir gerekçeye dayandırarak metâlaştırır. Bu rasyonel gerekçe, eşinin hayatının aynı kişiler tarafından çalınmış olmasıdır. Elena’nın “Burada yaptığımız şeyden çıkacak olan sonuç, bizi son derece ilgilendirir!” cümlesiyle verdiği karşı tepki ise, Weber’in değerle ilişkili rasyonel eyleminde işaret ettiği üzere, davranışlarının olası ahlâki sonuçlarını hatırlatmaya yöneliktir.

Buna karşın, ilerleyen sahnelerde, Max ve Elena’nın tutum ve eylemlerinin değiştiği görülür. Bu süreçte yaşadıkları, durumu farklı değerlendirmelerine neden olmuştur. Max, eylemlerinin olası ahlâki sonuçları üzerine düşünmeye başlarken, Elena ise daha önce savunduğu değerleri yaşamı açısından önemsiz bir role indirgemeye başlar. Filmin sonlarına doğru aralarında geçen konuşmada bu değişim oldukça belirgindir:

Max: Az kalsın onu öldürüyorduk. [Theissen’in yanlışlıkla kaçırdıkları kızı Marie’den bahsediyorlardır]

Elena: Beni vuracaktı.

Max: Onun Sophie Theissen olmadığını anladık.

Elena: Uyumlu olduğunu söyledin. Annesinden geri alabilir.

Max: ... Marie’nin bir suçu yok. Bunu yaparsak onlardan farkımız kalmaz.

Elena: Onlardan daha mı iyi olalım? Hayatımızı geri mi alalım? Aile kurmak istiyorduk.

Max: Masumların hayatı pahasına değil.

Elena: Bizim çocuğumuz da masumdu. Theissen onu bizden aldı. Theissen evimizi yaktı ...

Max: Bunu halka açıklamamız gerek.

Elena: O zaman yıllarımı geri alacak mıyım? Kimden?

Max: Hakkımızı korumanın başka bir yolu olmalı.

Elena: Başka yolu yok.

Max: Ben artık bunu yapamam. Onu [Theissen’in yaralı kızını işaret eder] hemen hastaneye götürüyoruz. (Kunz, 2023, 1:38:00-1:39:21)

Bu konuşmadan sonra, Elena sürmekte olduğu arabayı durdurur ve kararlı bir şekilde Max’a inmesini söyler. Max’ın ikna çabalarına aldırış göstermez. Max, araçtan indikten sonra yeni gerçeklerle de yüzleşir. Devasa büyüklükte bir mülteci kampı ve yaşamları çalınmak üzere götürülen mülteci çocuklar... Elena ise önceden anlaştıkları hekimle buluşur ve yasadışı bir klinikte, Theissen’in kızının yaşamını çalarak yeniden gençleşir. Filmin son sahnelerinde, genç ve hamile Elena, yine genç bir erkekle birlikte sahildedir. Max, onları uzaktan izliyordur (Kunz, 2023, 1:47:41-1:47:50-1:48:58).

Şekil 11. Operasyon İçin Getirilen Mülteci Çocuklar ve Šklėriai Mülteci Kampı’na Bakarken Yaşam Bağışı Uygulamasının Gerçeğiyle Yeniden Yüzleşen Max (1:43:26-1:44:48)

Şekil 12. Max, Elena’nın Yeni Yaşamını İzlerken (1:47:41-1:47:50-1:47:58)

Ekrana gelen son sahnede, artık Max'ın da ADAM örgütüne katıldığı anlaşılır. Max'ın burada yaptığı konuşma şöyledir: “Birinin hayatını satın almak, insan öldürmenin başka bir yoludur. Bunu artık biliyorum. Ben de bunun bir parçası olmuştum. AEON var olduğu sürece, yasa dışı klinikler var olduğu sürece bu adaletsizlik de böyle devam edecek. Şimdi savaşma zamanı. Kendimiz için değilse bile çocuklarımız için” (Kunz, 2023, 1:49:01-1:49:22).

SONUÇ

Çalışma, yaşlanma karşıtı uygulamaların, modern paradigmanın temel taşlarından olan araçsal akıl ekseninde nasıl meşrulaştırıldığını, bilimkurgu türündeki *Cennete Yakın* (Paradise, 2023) filmi üzerinden ortaya koymayı amaçlamıştır.

Cennete Yakın; yoksul insanların, yaşamlarının bir bölümünü varlıklı insanlara satabildiği bir dünyayı anlatır ve bu dünya metaforik bir cennet tasavvuruyla özdeşleştirir. Bugün, *Cennete Yakın* filmindekine benzer bir yaşam bağışı uygulaması -en azından bilinen tarafıyla- söz konusu olmasa bile, Alcor Yaşam Uzatma Vakfı'nda gerçekleştirilen kriyoprezervasyon uygulamalarında olduğu gibi, yaşlanma ve ölümü kesin biyolojik gerçekler olarak değil, çözülebilir bilimsel zorluklar olarak ele alan teknolojiler desteklenmeye başlamıştır. Örneğin, çok yakın bir zamanda, uzun ömür odaklı yatırım fonu olarak bilinen Singapur merkezli *Immortal Dragons*, 40 milyon dolarlık yönetim varlığıyla, sağlıklı yaşam süresinin uzatılması konusunda çığır açma potansiyeli olan keşifleri destekleme yönünde faaliyete geçtiğini açıklamıştır. *Immortal Dragons*'un desteklediği projeler arasında, biyolojik sistemlerin değişimi veya onarımı amacına hizmet eden ksenotransplantasyon⁵, kriyoprezervasyon ve rejeneratif tıp uygulamaları vardır (Bkz. Sullivan, 2025). Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği'nin (*The International Society of Aesthetic Plastic Surgery*, ISAPS), yayımladığı 2024 Küresel Estetik Raporu'na göre ise, 2024 yılında, plastik cerrahlar tarafından 17 milyondan fazla cerrahi operasyon ve

⁵ Farklı canlı türlerinin organ ve/veya dokularının çapraz olacak şekilde kullanılması olan ksenotransplantasyon; canlı hücrelerin, dokuların veya organların bir türden diğerine naklini anlatır (Katircioğlu & Keskin, 2023, s. 43).

20 milyondan fazla cerrahi olmayan işlem gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlar son dört yıldaki toplam artışın %42,5 olduğuna işaret etmektedir. Meme büyütme (%54) ve burun estetiği (%60,1) ameliyatlarının yarısından fazlasının 18-34 yaş aralığında gerçekleştiğini gösteren rapora göre, 35-50 yaş aralığındaki en popüler işlem ise botoks enjeksiyonudur (%47). Tüm yaş gruplarını içeren kadınlar ve erkekler arasındaki en yaygın işlem, kırışıklıkları ortadan kaldırmak veya hafifletmek için uygulanan botulinum toksini uygulamalarıdır (7,8 milyon); bunu, 6,3 milyon işlemle dolgu (hyaluronik asit) uygulamaları takip etmektedir. Ülkemizde ise, burun estetiği ve göz kapağı ameliyatları ile botulinum toksini ve dolgu en sık uygulanan estetik işlemler olarak raporlanmıştır (ISAPS, 2025). İnsan yaşamını bugün olduğundan daha iyi hâle getirmeye veya sağlıklı yaşam süresini uzatmaya yönelik bilimsel çalışmalar elbette umut vericidir. Bu yüzden, bu çalışmanın bilimin mantığı yahut ilkelerine yönelik bir değerlendirme yapmayı amaçlamadığının altını tekrar çizmek gerekiyor. Buna karşın, çalışmada dikkat çekilmek istenen, bilimsel uygulamaların toplumsal sonuçları üzerine düşünmenin bugün yaşadığımız dünyada, özellikle sosyal bilimciler için, önemli bir sorumluluk olduğudur. Nitekim, yaşlılığın giderek tıbbi, sosyal ve politik müdahalelere açık bir alana dönüştüğü çalışmanın başlarında ifade edilmişti (Bkz. Timurtürkan & Demez, 2018). Bu süreçler, Foucault’nun bilgi-iktidar arasında kurduğu ilişki çerçevesinde okunduğunda, bireysel farklılıkları ve kusurları değer olarak görme becerisinden uzak tek tipleştirici kabullerin sorgulanmasının önemi daha iyi anlaşılır. Söylemlerin asla iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığını ileri süren Foucault, doktorlar, psikiyatrlar, kriminologlar vb. uzmanların, yükselen yeni söylemlerle kendi otoritelerini arttırmış olduklarını; bu sebeple, mesleki söylemler içinde görünür olan “hakikat” ve “aklı” keşfetme savlarına temkinli yaklaşılması gerektiğini söyler (Smith, 2001, s. 170). Gerçekten, her geçen gün, yaşlanmayı, yalnızca biyolojik ve fiziksel değişimlere indirgeyen kabuller yaygınlaşıyor. Buna karşın, yaşlanmayla kazanılan tecrübe ve olgunluğun, artan sezgi ve farkındalığın, olaylara derin bir kavrayışla bakma becerisinin üzerinde çok az duruluyor; bireyin biyolojik olduğu kadar toplumsal bir varlık olduğu gerçeği göz ardı ediliyor. Yukarıdaki raporun gösterdiği üzere, rakamlar her yıl yükselirken, yaşlanma belirtilerinin ideal güzellik ve estetik algısına uymadığı gerekçesiyle düzeltilmesi gerektiği düşüncesinin getireceği toplumsal riskler çok az konuşuluyor. Bu risklerden belki de en önemlisi, yaşlı ve ‘kusurlu’ olarak tanımlanan bedenlerin toplumsal yaşamdan tamamıyla dışlanmasıdır. Bu çerçevede, film analizi üzerine kurgulanmış bu çalışmanın, tek tipleştirilmiş estetik ve güzellik kriterlerini besleyen ideolojik zemin, rakamların ötesindeki ideolojik bağlam üzerine düşünmek; bedeni salt biyolojik bir mekanizmaya indirgeyen kabulleri sorgulamak açılarından literatüre katkı yapmasını umuyoruz.

Tüm bunlara ek olarak, *Cennete Yakın*, yaş ayrımcılığını meşrulaştıran söylemlerin, dilsel temsiller ve görsel semboller aracılığıyla nasıl yeniden üretiliyor olduğunu gösteren bir örnek niteliğindedir. Film içerisinde gerek reklam panolarına yerleştirilen mesajlar gerekse medyanın kullandığı dil, yaşlının ve yaşlılığın değersizleştirilmesini pekiştiren araçlar hâline gelmiştir. Bu bağlamda, film, sadece distopik bir geleceğin tasvirini yapmakla kalmaz, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim alanı olan medya ortamlarının günümüzdeki gerçekliğine de ışık tutar.

Bunlarla birlikte, çalışmanın kuramsal ve yöntemsel sınırlılıkları da söz konusudur. Weber’in kavramsallaştırmaları üzerinden analiz edilen *Cennete Yakın* elbette daha farklı bir kuramsal çerçeve üzerinden de değerlendirilebilirdi. Filmler; toplumsal, kültürel ve politik bağlamlarda incelenirken, elbette farklı sosyolojik ve eleştirel yaklaşımlar altında analiz edilebilirler. Biz bu çalışmada, söz konusu filmi bir toplumsal anlatı aracı olarak ele aldık. Gelecek film analizleri için bir öneri ise, Denzin’in (1992) sinema analizinde kullandığı yorumlayıcı etnografya ve deneyimsel analiz tekniğidir. İzleyicilerin filmleri nasıl deneyimledikleri ve anlamlandırdıkları sorularından hareket eden bu teknik, özellikle bilimkurgu türleri için, “henüz atılmamış adımların sonuçları”nın (Diken & Laustsen, 2011) nasıl tasavvur edildiğini görmek açısından heyecan verici sonuçlar ortaya çıkarabilir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği* (N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Aksakal, Z. N. (2023). Semavi dinlerin kutsal kitaplarında ilahi bir karşılık olarak ölüm ve yaşam. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), 2992-3012.
<https://doi.org/10.15869/itobiad.1347052>
- Alcor Life Extension Foundation (t.y.). *What is cryonics?* 25 Mart 2025 tarihinde <https://www.alcor.org/what-is-cryonics/> adresinden erişildi.
- Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324. <https://doi.org/10.1177/0164027503025003004>
- Arun, Ö., (2021). Rights violations and discriminatory practices against older adults during the COVID-19 agenda. Aging Studies Association Publications.
- Arun, Ö., & Pamuk, D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2), 19-33.
- Aytaç, O. (2021). Sinemada yaşlılık temsillerine karşılaştırmalı bir bakış. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 40-50. <https://doi.org/10.24876/senex.2021.30>

- Bağce, H. E. (2019). Sunuş. H. E. Bağce (Ed.), *Frankfurt okulu içinde* (ss. 7-16). Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve holocaust* (S. Sertabiboğlu, Çev.). Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum* (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri (N. Demirdöven, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bektaş, O. E. (2017). Postmodern dünyada yaşlı olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 10(2), 9-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/339083>
- Ben-Harush, A., Shiovitz-Ezra, S., Doron, I., Alon, S., Leibovitz, A., Golander, H., Haron, Y., & Ayalon, L. (2017). Ageism among physicians, nurses, and social workers: Findings from a qualitative study. *European Journal of Ageing*, 14(1), 39-48. <https://doi.org/10.1007/s10433-016-0389-9>
- Besalel, Y. (2012, 10 Ekim). *Yahudilikte ahiret inancı*. Şalom Gazetesi. <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/84391/yahudilikte-ahiret-inanci>
- Bodner, E., Palgi, Y., & Wyman, M. F. (2018). Ageism in mental health assessment and treatment of older adults. In L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism. International perspectives on aging* (Vol. 19, pp. 241-262). https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8_15
- Braun, V., & Clarke V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57-71). Washington, DC: American Psychological Association.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The gerontologist*, 9(4), 243-246. https://doi.org/10.1093/geront/9.4_Part_1.243
- Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: the cross-cutting intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147. <https://doi.org/10.1177/0002716289503001011>
- Calasanti, T. (2020). Brown slime, the silver tsunami, and apocalyptic demography: The importance of ageism and age relations. *Social Currents*, 7(3), 195-211. <https://doi.org/10.1177/2329496520912736>
- Cevizci, A. (2001). *On yedinci yüzyıl felsefesi tarihi*. Asa Kitabevi.
- Coupland, J. (2009). Discourse, identity and change in mid-to-late life: interdisciplinary perspectives on language and ageing. *Ageing and Society*, 29, pp 849-861 <https://doi.org/10.1017/S0144686X09008800>

- Çayır, K. (2012). "Yaşçılık/Yaşa Dayalı Ayrımcılık". K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Der.). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde (s. 163-175.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, Ö. (2017, 15 Eylül). Kopernik Devrimi: Güneş Merkezli Evren Teorisi ve Sonrasında, Dünya'ya Bakışımız Nasıl Değişti? Evrim Ağacı. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://evrimagaci.org/kopernik-devrimi-gunes-merkezli-evren-teorisi-ve-sonrasında-dunyaya-bakisimiz-nasil-degisti-5226> adresinden erişildi.
- Çiğdem, A. (1997). *Aydınlanma düşüncesi*. İletişim Yayınları.
- Demir, Ö. (2012). *Bilim felsefesi* (5. Baskı). Sentez Yayıncılık.
- Dennis, H., & Thomas, K. (2007). Ageism in the Workplace. *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 31(1), 84-89. <https://www.jstor.org/stable/26555516>
- Denzin, N. K. (1991). *Images of postmodern society: Social theory and contemporary cinema*. SAGE Publications.
- Denzin, N. K. (1992). *Symbolic interactionism and cultural studies: The politics of interpretation*. Wiley-Blackwell.
- Denzin, N.K. (2004). Reading film: Using photos and video as social science material. U. Flick, E. von Kardorff, and I. Steinke (Eds.), *A Companion to Qualitative Research* içinde (ss. 234-247). SAGE Publications.
- Diken, B., & Laustsen, C. B. (2011). *Filmlerle sosyoloji* (2. Basım). Metis Yayınları.
- Dünya Sağlık Örgütü [World Health Organization]. (2021). *Global Ageism Report*. World Health Organization.
- Ergur, A. (2011). Kültürün önemi. A. Ergur & E. Gökalp (Ed.), *Kültür sosyolojisi* içinde (ss. 2-23). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gallo, V. (2019). Ageism in nursing education: A review of the literature. *Teaching and Learning in Nursing*, 14(3), 208-215. <https://doi.org/10.1016/j.teln.2019.04.004>
- Gendron, T. L., Welleford, E. A., Inker, J., & White, J. T. (2016). The language of ageism: Why we need to use words carefully. *The Gerontologist*, 56(6), 997-1006. <https://doi.org/10.1093/geront/gnv066>
- Gordon, S., & Gonzales, E. (2025). Ageism in the Family. *Journal of Gerontological Social Work*, 68(3), 297-303. <https://doi.org/10.1080/01634372.2025.2452934>

- Guba, E. G. (1981). Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries. *ECTJ*, 29(2), 75-91. <https://doi.org/10.1007/BF02766777>
- Güvenç, E. (2023). Felsefi perspektiften yaşlılık dönemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(47), 79-105. <https://doi.org/10.61904/sbe.1285539>
- Hall, S. (1994). İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. M. Küçük (Der.), *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (ss. 57-103). Ark Yayınevi.
- Hamilton, P. (1995). The enlightenment and the birth of social science. S. Hall ve B. Gieben (Ed.), *Formations of Modernity* içinde (s. 18-69). Polity Press in association with The Open University.
- International Society of Aesthetic Plastic Surgery. (2025, 19 Haziran). Küresel Araştırma 2024: Tam rapor ve basın bültenleri. ISAPS. https://www-isaps-org.translate.goog/discover/about-isaps/global-statistics/global-survey-2024-full-report-and-press-releases/?x_tr_sl=en&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=tr&x_tr_pto=tc
- Kakar, Z. U. H., Rasheed, R., Rashid, A., & Akhter, S. (2023). Criteria for assessing and ensuring the trustworthiness in qualitative research. *International Journal of Business Reflections*, 4(2), 150-173. <https://doi.org/10.56249/ijbr.03.01.44>
- Katırcıoğlu, S. F., & Keskin, H. A., (2023). Ksenotransplantasyon, *Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 56(1), 42-47. 10.20492/aeahtd.1270551
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1156348>
- Kızgut, R. (2024). Eskiçağ tarihinde tartışmalı bir dini karakter: Judas Iscariot. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(30), 402-419. 10.38155/ksbd.1419949
- Kunz, B. (2023). *Cennete Yakın* [Film]. Almanya: Netflix. 3 Mart 2025 tarihinde <https://www.hdfilmizle.to/cennete-yakin-izle/> adresinden erişildi.
- Kutsal Kitap. (t.y.). 1. Korintliler 15. 5 Mayıs 2025 tarihinde <https://kutsalkitap.info.tr/?q=1Ko.15> adresinden erişildi.
- Loos, E., & Ivan, L. (2018). Visual ageism in the media. In L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism. International perspectives on aging* (Vol. 19, pp. 163-176). https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8_15
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınevi.

- Meral, Y. (2020). Tevrat'ta ahiret ve diriliş inancı neden zikredilmedi? Yahudi düşünürlerin gerekçeleri ve Kur'an'ın tanıklığı. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 31(1), 1-17. <https://www.islamiarastirmalar.com/wp-content/uploads/2023/12/1-4.pdf>
- Merriam-Webster. (t.y.). Positivism (Açıklama 1a). *Merriam-Webster dictionary* içinde. 10 Mart 2025 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/positivism> adresinden erişildi.
- Nisbet, L. (2021). Yaşlılara yönelik hak ihlallerinin sosyal medyaya yansımaları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 60-85. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2326693>
- Ritzer, G. (2014). Klasik sosyoloji kuramları (H. Hülür, Çev.). De Ki Yayınları.
- Sağır, A. (2024). Bathing the dead, the dirty work: Stigmatization of gassals in modern Türkiye. *Sociological Perspectives*, 67(1-3), 42-63. <https://doi.org/10.1177/07311214241242069>
- Simmel, G. (2014). *Paranın felsefesi* (Y. Alogan & Ö. Didem Aydın, Çev.). İthaki.
- Smith, P. (2001). *Kültürel kuram* (S. Güzelsarı & İ. Gündoğdu, Çev.). Babil Yayınları.
- Smith, S., Pieper, K., & Chouti, M. (2018). Still rare, still ridiculed: Portrayals of senior characters on screen: Popular films from 2015 and 2016. [https://annenberg.usc.edu/sites/default/files/2023/04/28/Still%20Rare%20Still%20Ridiculed%20Final%20Report%20January%202018.pdf\(open in a new window\)](https://annenberg.usc.edu/sites/default/files/2023/04/28/Still%20Rare%20Still%20Ridiculed%20Final%20Report%20January%202018.pdf(open%20in%20a%20new%20window))
- Sullivan, D. (2025, 16 Temmuz). *Radical life extension fund launches in Singapore*. Longevity.Technology. <https://longevity.technology/news/radical-life-extension-fund-launches-in-singapore/>
- Stypinska, J. (2023). AI ageism: A critical roadmap for studying age discrimination and exclusion in digitalized societies. *AI & Society*, 38(2), 665-677. <https://doi.org/10.1007/s00146-022-01553-5>
- Timurturkan, M., & Demez, G. (2018). Bir toplumsal iktidar alanı olarak beden ve "yaşlanan bedenin yeniden inşası". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441-456. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.402090>
- Turgut, B. H. (2021). Narayama Türküsü (Bushi-Ko) filmi üzerinden yaşlanmanın sosyo-kültürel izdüşümü. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 51-64. <https://doi.org/10.24876/senex.2021.31>
- Turner, B. S. (Ed.). (2020). *Sosyoloji sözlüğü*. (K. Akbaş & A. Beyaz, Çev. Ed.). Pinhan Yayıncılık.

- Ünal, A. (2017). Yahudi geleneğinde kadının yaratılışı ve Lilit efsanesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 103-115. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395651>
- Ünal, B. (2025). Anımede yaşlı kadınlar ve yaşlılık: Miyazakî filmleri. *Etkileşim: Academic Journal of Uskudar University Faculty of Communication*, 8(15), 252-281. <https://doi.org/10.32739/etkilesim.2025.8.15.291>
- Varoufakis, Y. (2023). Başka bir şimdi: alternatif bugünle yüzleşmek (E. Kayurtar, Çev.). Epsilon Yayınevi.
- Wangler, J., & Jansky, M. (2023). Media portrayal of old age and its effects on attitudes in older people: findings from a series of studies. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-9. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01671-5>
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji yazıları* (2. Baskı) (T. Parla, Çev.). İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2004). *Sosyolojinin temel kavramları ve meslek olarak ilim* (M. Beyaztaş, Der. & Çev.). Efkâr Yayınları.
- Weber, M. (2023). *Ekonomi ve toplum* (L. Boyacı, Çev.) (Cilt 1). Runik Kitap.
- Wedel, P. (2019). Kriyoniks: İkinci Yaşam Umudu. [Film]. Tayland: Netflix. 24 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.netflix.com/tr/title/81072979> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6.Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yumul, A. (2012), “Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek”, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* Çayır K., Ayan Ceyhan M., (Ed.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 89-96.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Katkı oranı birinci yazar için %65, ikinci yazar için %35 olarak belirtilmiştir.